

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Moderní školní knihovna

Diplomová práce

Studijní program: N7503 – Učitelství pro základní školy
Studijní obory: 7503T009 – Učitelství anglického jazyka pro 2. stupeň základní školy
7503T023 – Učitelství dějepisu pro 2. stupeň základní školy

Autor práce: **Bc. Miroslav Jirků**
Vedoucí práce: PaedDr. Jitka Jursová, Ph.D.

Technická univerzita v Liberci
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: 2016/2017

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Bc. Miroslav Jirků
Osobní číslo: P16000550
Studijní program: N7503 Učitelství pro základní školy
Studijní obory: Učitelství anglického jazyka pro 2. stupeň základní školy
Učitelství dějepisu pro 2. stupeň základní školy
Název tématu: Moderní školní knihovna
Zadávací katedra: Katedra pedagogiky a psychologie

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl:

Tato práce si klade za cíl zjistit, jakým způsobem fungují školní knihovny ve vybrané oblasti ČR a jaké postoje k jejich úloze a činnosti zaujímají ředitelé, učitelé, ale také žáci vybraných škol. S využitím inspirací z fungujících zahraničních školních knihoven bude navržen model moderní školní knihovny.

Metoda:

Rozbor činností školních knihoven na základních školách ve vybrané oblasti.
Rozhovory s učiteli a řediteli škol.
Dotazník pro žáky.

Požadavky:

Rozbor činnosti školní knihovny.
Příprava, realizace a vyhodnocení výzkumu.
Návrh modelu moderní fungující školní knihovny.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: tištěná

Seznam odborné literatury:

ČUMPLOVÁ, Ludmila. Školní knihovny v České republice. Knihovna [online]. 2008, roč. 19, č. 2, s. 96-100. ISSN 1801-3252. <<http://knihovna.nkp.cz/knihovna82/82096.htm>>

ČUMPLOVÁ, L., J. NEJEZCHLEBOVÁ a Z. ŠVASTOVÁ. Příručka pro školní knihovny jako studijní a informační centra na základních a středních školách [online]. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2008. 81 s. Dostupné z: <http://csk.npmk.cz/sites/csk.npmk.cz/files/soubory/prirucka_pro_skolni_knihovny.pdf>

OBERG, D., SCHULTZ-JONES, B. IFLA School Library Guidelines, 2nd revised edition [online]. International Federation of Library Associations and Institutions, 2015. <<https://www.ifla.org/files/assets/school-libraries-resource-centers/publications/ifla-school-library-guidelines.pdf>>

SKUTIL, Martin. Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-778-7.

Vedoucí diplomové práce:

PaedDr. Jitka Jursová, Ph.D.

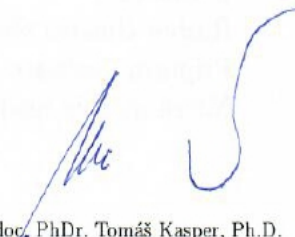
Katedra pedagogiky a psychologie

Datum zadání diplomové práce: 1. dubna 2017

Termín odevzdání diplomové práce: 18. prosince 2018

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

doc. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 20. června 2017

Prohlášení

Byl jsem seznámen s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že texty tištěné verze práce a elektronické verze práce vložené do IS STAG se shodují.

23. 6. 2019

Bc. Miroslav Jirků

Poděkování:

Rád bych poděkoval PaedDr. Jitce Jursové, Ph.D. za cenné rady a připomínky. Velké díky také patří všem, kteří na mém výzkumu participovali. Za všestrannou podporu během mého studia děkuji své rodině a přítelkyni.

Anotace:

Předmětem této diplomové práce jsou školní knihovny na vybraných základních školách v Jablonci nad Nisou. Cílem práce je zjistit postoje ředitelů, školních knihovníků, učitelů a žáků k úloze a činnosti jejich školní knihovny. Zároveň by měla práce navrhnout model moderní školní knihovny. První část je věnována charakteristice školní knihovny, funkcím a službám, které by měla nabízet, a legislativě. Dále je zde analyzován zahraniční výzkum dokazující pozitivní vliv školních knihoven na vzdělávací výsledky žáků. Empirická část diplomové práce je věnována návrhu modelu moderní školní knihovny a také zpracování a interpretaci odpovědí získaných rozhovory a dotazníky o postojích jednotlivých zkoumaných kategorií.

Klíčová slova:

školní knihovna, základní škola, studijní a informační centrum školy, Jablonec nad Nisou, vzdělávání

Annotation:

The subject of this thesis are school libraries from selected elementary schools in Jablonec nad Nisou. The aim is to determine opinions of principals, school librarians, teachers and pupils on the role and the activity of their school libraries. At the same time, a model of a modern school library will be designed. The first part of the thesis is dealing with the characteristics of school libraries, their functions, services and legislation. Then a foreign research on the positive influence of school libraries on the student achievement will be analysed. The empirical part of the thesis is dealing with designing a modern school library model and analysis and interpretation of received questionnaires and interviews on opinions of each examined category.

Keywords:

school library, elementary school, study and information center, Jablonec nad Nisou, education

Obsah

Seznam grafů.....	8
Seznam použitých zkratk a symbolů.....	9
ÚVOD.....	10
I. TEORETICKÁ ČÁST.....	12
1 Charakteristika školní knihovny.....	12
2 Funkce a služby školní knihovny.....	14
3 Vliv školních knihoven na úspěšnost žáků.....	18
4 Úspěšná moderní školní knihovna.....	25
4.1 Školní knihovna jako studijní a informační centrum školy.....	30
5 Legislativa.....	34
5.1 Metodická podpora.....	35
II. EMPIRICKÁ ČÁST.....	38
6 Výzkumný cíl.....	38
7 Metodologie výzkumu.....	40
8 Výsledky výzkumu.....	43
8.1 Postoje ředitelů vybraných ZŠ k úloze a činnosti školní knihovny.....	43
8.2 Postoje školních knihovníků vybraných ZŠ k úloze a činnosti školní knihovny.....	47
8.3 Postoje učitelů vybraných ZŠ k úloze a činnosti školní knihovny.....	52
8.4 Postoje žáků vybraných ZŠ k úloze a činnosti školní knihovny.....	57
8.5 Shrnutí výzkumu na základních školách.....	65
8.6 Návrh modelu moderní školní knihovny.....	68
ZÁVĚR.....	72
Seznam použitých zdrojů.....	75
Seznam příloh.....	83

Seznam grafů

Graf č. 1: Hlavní přínos školní knihovny dle učitelů ZŠ "B"	54
Graf č. 2: Způsob využití školní knihovny učiteli ZŠ "B"	54
Graf č. 3: Možnosti vylepšení školní knihovny dle učitelů ZŠ "B"	55
Graf č. 4: Návštěvnost školní knihovny žáky ZŠ "A"	58
Graf č. 5: Důvod, proč žáci ZŠ "A" školní knihovnu nenavštěvují.....	58
Graf č. 6: Důvod, proč žáci ZŠ "A" školní knihovnu navštěvují.....	59
Graf č. 7: Co od školní knihovny potřebují žáci ZŠ "A"	60
Graf č. 8: Návštěvnost školní knihovny žáky ZŠ "B"	61
Graf č. 9: Důvod, proč žáci ZŠ "B" školní knihovnu nenavštěvují.....	61
Graf č. 10: Důvod, proč žáci ZŠ "B" školní knihovnu navštěvují.....	62
Graf č. 11: Co od školní knihovny potřebují žáci ZŠ "B"	63

Seznam použitých zkratk a symbolů

ACT	-	American College Testing
APPG	-	All Party Parliamentary Group for Libraries
AYP	-	Adequate Yearly Progress
CAT	-	California Achievement Test
IASL	-	International Association of School Librarianship
IFLA	-	International Federation of Library Associations and Institutions (Mezinárodní federace knihovnických sdružení a institucí)
MŠMT	-	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
NAPLAN	-	National Assessment Program – Literacy and Numeracy
OFSTED	-	Office for Standards in Education, Children's Services and Skills
OSN	-	Organizace spojených národů
PASS	-	Palmetto Assessment of State Standard
PSSA	-	Pennsylvania System of School Assessment
RVP ZV	-	Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání
SIC	-	Studijní a informační centrum školy
SLA	-	The School Library Association
ŠVP	-	Školní vzdělávací program
UNESCO	-	Organizace OSN pro vzdělání, vědu a kulturu
VÚP	-	Výzkumný ústav pedagogický

ÚVOD

Předmětem této diplomové práce jsou vybrané školní knihovny dvou základních škol v Jablonci nad Nisou. Pokusím se zde zjistit, jaké postoje k jejich úloze a činnosti zastávají ředitelé, školní knihovníci, učitelé a žáci těchto škol. Dále se na základě nově nabytých teoretických i praktických znalostí pokusím navrhnout model moderní školní knihovny.

Podklady pro můj výzkum získám za pomoci polostrukturovaných rozhovorů s řediteli a školními knihovníky a také prostřednictvím dotazníků od učitelů a žáků. Získaná data budou analyzována a interpretována metodami kvantitativního, ale převážně kvalitativního výzkumu.

Důvodem, proč jsem se rozhodl pro výběr tohoto tématu, je můj kladný vztah k literatuře a přání zastávat funkci školního knihovníka na základní škole. Tato práce by mi tak měla posloužit (a snad nejen mně) jako jakýsi průvodce či zdroj informací a nápadů pro budoucí praxi.

Text je rozdělen na teoretickou a empirickou část. V úvodní části se budu zabývat charakteristikou moderní školní knihovny společně s funkcemi a službami, které by měla nabízet.

Jádro teoretické části tvoří třetí a čtvrtá kapitola. Třetí kapitola je založena na u nás nepříliš prezentovaných zahraničních výzkumech, převážně z anglo-amerických zemí, které dokazují pozitivní vliv školních knihoven na vzdělávací výsledky žáků. Cílem této kapitoly bude výsledky přiblížit a zjistit, zdali jsou aplikovatelné i pro ČR. Následující kapitola již uvádí, opět na základě zahraničních šetření, jaké prvky by v úspěšné moderní školní knihovně neměly chybět. Neméně důležitým bodem této části bude představení moderního způsobu řešení školní knihovny (SIC), které může za správných okolností podporovat rozvoj cílů vybraných vzdělávacích oblastí, ale hlavně klíčových kompetencí žáků.

Pátá kapitola představí legislativní nedostatky týkající se školních knihoven, ale také jakým směrem se mohou vydat školy v případě potřeby metodické podpory ohledně jejich knihovny.

V úvodu empirické části bude podrobně představen výzkumný cíl, na který se v průběhu této části budu pokoušet získat odpovědi. Poté bude následovat text zabývající

se metodologií výzkumu. Zde budou představeny jednotlivé přístupy a metody sběru dat. Pak již bude následovat interpretace výsledků jednotlivých kategorií a návrh modelu moderní školní knihovny.

Doufám, že se mi díky této diplomové práci podaří ukázat, že míti školní knihovnu je v mnoha ohledech důležité a že se ředitelům vyplatí do ní investovat. Byl bych také rád, kdyby se mi prostřednictvím této práce podařilo přiblížit již zmiňované zahraniční výzkumy.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 Charakteristika školní knihovny

Školní knihovny v moderním pojetí již dávno nejsou místem spravovaným učitelkou českého jazyka, která tuto funkci získala jen kvůli své aprobaci a zastává ji nad rámec svých časových možností, ani místem, kam si žáci mohou zajít jen v určitý den v týdnu o velké přestávce, aby si pouze vypůjčili vybranou knihu. Nejsou tedy pouhým výpůjčním prostorem, nýbrž pedagogickým zařízením fungujícím jako odborná učebna (Čumplová, Nejezchlebová a Švastová 2008, s. 10), která může za správných okolností hrát klíčovou roli ve vzdělávání žáků, proto si tato kapitola klade za cíl ji charakterizovat.

Před samotným popisem by však bylo vhodné školní knihovnu definovat. Za výstižnou formulaci považuji tu od Čumplové (Čumplová, Nejezchlebová a Švastová 2008, s. 6), která spojila informace o činnostech školních knihoven s omezenými informacemi získanými z legislativy, aby ji mohla vymezit takto: „Školní knihovna je sbírka knih a jiných dokumentů v klasické i elektronické podobě zřizovaná a udržovaná z rozpočtu školy (obce, kraje), evidovaná v majetku školy, určená k rozvoji čtenářství a k rozšíření a doplnění učiva, jejíž pracovník poskytuje odborné, studijně pracovní, knihovnické a informační služby pro žáky, studenty a zaměstnance školy.“ Tato definice se zdá býti dostatečnou, avšak opomíjí, že oním pracovníkem by měla být osoba kvalifikovaná pro výkon nejen knihovnické profese, ale též pedagogické. Jedině tak může zastávat komplexní roli moderního školního knihovníka, od něhož se očekává rozvoj čtenářské a informační gramotnosti, účast při výuce, spolupráce s pedagogickým sborem, ale samozřejmě také řízení knihovny samotné (International Federation of Library Associations and Institutions 2015, s. 17).

Moderní školní knihovna je především místem, kde je žákům, ale též pedagogům, poskytnuto intelektuální zázemí a přístup k rozmanitým zdrojům informací (knihy, časopisy, internet), se kterými se zde učí pracovat. Žáci si zde utváří vztah k celoživotnímu vzdělávání, a co víc, školní knihovna působí nad rámec příležitostí, které žákům poskytuje běžná výuka, což napomáhá k naplňování cílů RVP (Čumplová 2007, s. 259). Moderní školní knihovna má svůj vzdělávací program, který je součástí vzdělávacího programu školy a je zaměřen převážně na práci s informacemi (vyhledávání, porovnávání a hodnocení informací z různých zdrojů; používání informačních technologií; rozvoj

informační gramotnosti), čtenářství (čtení pro radost) a gramotnost, personální a interpersonální dovednosti (komunikace, spolupráce), kritické myšlení, ale i na time management (plánování, efektivní využití času) (International Federation of Library Associations and Institutions 2015, s. 17-18). Přípravy vzdělávacího plánu školní knihovny by se měl zúčastnit ředitel školy a převážně učitelé 1. stupně, na jejichž žáky je primárně zacíleno výchovné působení školní knihovny. Pro žáky 2. stupně slouží knihovna spíše jako odborná učebna, kde se učí pracovat s informacemi během vyučovacích hodin (Čumplová, Nejezchlebová a Švastová 2008, s. 15).

Měli bychom zde nalézt volně přístupnou sbírku, nacházející se na otevřených policích, společnou pro žáky i učitele a přístupnou během, ale i po vyučování. Dle obsáhlosti sbírky lze výpůjčky realizovat prezenční i absenční formou. Je však důležité, aby elementární zdroje byly neustále k dispozici. Návštěvníci ve fondu knihovny vyhledávají a zpracovávají informace, které následně využívají ve výuce nebo při studiu. Nejdůležitější roli zde sehraává školní knihovník, který má být v kontaktu s celým pedagogickým sborem, jemuž zajišťuje literaturu do hodin a též pro jejich samostudium (Čumplová, Nejezchlebová a Švastová 2008, s. 13).

Po organizační stránce lze školní knihovny rozdělit do několika kategorií, a to v zásadě dle toho, komu jsou jejich služby nabízeny. Buď mohou být školní knihovny určené pouze pro učitele a žáky školy, anebo mohou sloužit veřejnosti. Zajímavým a výhodným řešením nejen pro malé obce může být umístění veřejné knihovny uvnitř školy. Sbírkou a služby této knihovny jsou tak dopoledne využívány dětmi ze školy a odpoledne širokým okolím. Za moderní školní knihovnu je však považováno tzv. studijní a informační centrum školy, které je vedeno profesionálem (knihovník s pedagogickým i knihovnickým vzděláním) a nabízí pokročilé knihovnické a informační služby (Čumplová, Nejezchlebová a Švastová 2008, s. 13-15).

2 Funkce a služby školní knihovny

Po obecném popisu moderní školní knihovny přichází na řadu kapitola, která podkryje další informace o jejich již naznačených komplexních funkcích. Hlavním úkolem knihoven je zcela neoddiskutovatelně podpora školního vzdělávacího programu a výchovně-vzdělávacího procesu obecně, od toho se také odráží funkce, které má plnit. Na základě této teze naši slovenští kolegové (Slovenská pedagogická knižnica 2004, s. 4-6; podobné principy jsou obsaženy v: International Association of School Librarianship 2012, s. 2-4) uvádějí, že školní knihovny k tomu, aby informačně zajišťovaly výchovně-vzdělávací proces a zároveň podporovaly čtenářské a informační kompetence žáků i učitelů, plní 3 základní navzájem navazující funkce – informační, pedagogicko-didaktickou a kulturně-humanizační. Informační funkce zabezpečuje přístup k informacím a rozvíjí informační kompetence žáků a učitelů. K zajištění této funkce musí knihovna/knihovnické nabízet přístup k relevantním zdrojům informací, vést k informační gramotnosti při vyučování a metodicky podporovat učitele (např. přípravou materiálů a pomůcek pro konkrétní vyučovací hodiny). Pedagogicko-didaktická funkce má za úkol zkvalitňovat vědomostní úroveň, rozvíjet osobnostní vlastnosti a kompetence k celoživotnímu vzdělávání. K dosažení těchto cílů je nezbytné, aby byli žáci v knihovně vystaveni metodám efektivního vyhledávání, výběru, hodnocení a zpracování nalezených informací, což je podstatou informační gramotnosti. Dále by se zde měli učit, jak správně využívat knihovnicko-informační systémy a moderní technologie, a to za účelem studia i uspokojení vlastních zájmů. Jak již samotný název napovídá, kulturně-humanizační funkce školních knihoven vytváří kladný vztah ke kultuře, která je považována za humanizační faktor v dnešní dehumanizující informační společnosti. Mezi úlohy opírající se o tuto funkci patří vzbuzování pozitivního vztahu ke čtení a literatuře, rozvoj imaginace, vedení ke smysluplnému trávení volného času, či spolupráce s dalšími kulturně-společenskými organizacemi obohacujícími vývoj žáků. V případě, že se školní knihovně podaří zastat zmiňované funkce, stane se významnou součástí výchovně vzdělávacího procesu, protože povede žáky k samostatnosti a vytvoření pozitivního vztahu k celoživotnímu vzdělávání. Avšak k tomu, aby vše správně fungovalo, musí být vytvořeny adekvátní podmínky, mezi které patří legislativní zázemí, finanční, materiální, personální, prostorové a technické zabezpečení a v neposlední řadě přístup do knihovny v době vyučování, ale i mimo ni (těmto i jiným podmínkám je věnována samostatná kapitola – viz Úspěšná moderní školní knihovna).

O funkcích, které může školní knihovna zastávat, hovoří i Čumplová (Čumplová, Nejezchlebová a Švastová 2008, s. 11). Podle ní jsou moderní knihovny informačními centry škol, kde mohou žáci i učitelé získávat informace, porovnávat a využívat je k rozličným účelům. Potřebné informace získávají z různých druhů dokumentů (knihy, časopisy, apod.) ať již v klasické, či elektronické verzi (např. e-knihy). Také Čumplová zdůrazňuje důležitou roli knihoven při podpoře vyučovacího procesu, která je dosažena budováním kvalitního knihovního fondu a poradenskou činností knihovníka, který podporuje čtenářství a čtenářskou gramotnost. V dnešní době je také velmi důležitá podpora informační gramotnosti, díky které jsou žáci vedeni k rozumnému využívání výpočetní techniky. V neposlední řadě je školní knihovna komunikačním a kulturním centrem, čímž napomáhá ke kultivaci žáků dané školy.

Idea školní knihovny jako kulturního centra školy je zajímavá v tom ohledu, že za pomoci rozličných akcí lze knihovnu propagovat a získávat tak nové čtenáře. Jedná se např. o výstavy, setkání s autory, besedy, či účast na mezinárodních dnech. Organizace takovýchto programů by měla vést k rozvoji čtenářství. Navíc, pokud bude pomoc s výběrem literatury individualizovaná dle potřeb jednotlivých čtenářů, mělo by docházet k jejich společenskému i osobnímu rozvoji (Směrnice IFLA a UNESCO 2003, s. 17-18).

Aby mohly být tyto funkce splněny, je zapotřebí mít nejen prostor, sbírku dokumentů a počítač s přístupem na internet, ale hlavně pracovníka s knihovnickým i pedagogickým vzděláním, který bude schopen tyto funkce poskytovat (Čumplová 2008a). Knihovník by měl být přijímán jako právoplatná součást pedagogického sboru, měl by znát vzdělávací program školy, její žáky a také veškeré organizační záležitosti. Kromě základních knihovnických činností (např. řízení a správa knihovny, doplňování fondu) by měl školní knihovník intenzivně pracovat se svými kolegy z pedagogického sboru. Může jim dávat nové náměty, vybírat literaturu vhodnou pro různá témata, či informovat o novinkách. Knihovník je zde však z velké části též pro žáky, kterým by měl doporučovat vhodné tituly k četbě. V neposlední řadě je též důležité, aby byl knihovník časově flexibilní a dával tak návštěvníkům knihovny dostatek prostoru k návštěvě, studiu i konzultaci (více informací o roli školního knihovníka lze nalézt v kapitole Úspěšná moderní školní knihovna) (Čumplová, Nejezchlebová a Švastová 2008, s. 12).

Pokud bude knihovna, respektive knihovník, splňovat všechny nebo alespoň většinu ze zmíněných funkcí, může se z knihovny stát centrum školy, kde se nejen žáci, ale i pedagogičtí pracovníci budou moci učit, jak získávat a následně vhodně nakládat

s informačními prameny (Čumplová 2008b).

Vedle plnění řady funkcí je jedním ze základních úkolů školních knihoven také poskytování svých služeb. Služby, které by se zde měly nabízet, se výrazně neliší od služeb poskytovaných veřejnými knihovnami. Žáci vesměs využijí základní knihovní služby, avšak pedagogičtí pracovníci se na školní knihovnu mohou obracet v případě, kdy potřebují informace pro další vzdělávání a přípravu do hodin. Veškeré činnosti knihovny se souhrně nazývají jako knihovnicko-informační služby, které jsou členěny následovně: základní knihovní, bibliograficko-informační, rešeršní a reprografické služby. Nabízené služby a podmínky jejich využití jsou stanoveny knihovním řádem, jehož součástí je výpůjční řád, který určuje výpůjční dobu, způsob a rozsah výpůjček, lhůty a sankce, ceník, práva a povinnosti uživatelů. Knihovní řád je navržen vedoucím školní knihovny, schválen ředitelem školy a umístěn na dostupném místě v prostorách knihovny (Čumplová, Nejezchlebová a Švastová 2008, s. 61). Dle slovenské příručky (Slovenská pedagogická knižnica 2004, s. 16), by měly být služby školní knihovny poskytovány denně, a to v průběhu celého vyučování a minimálně dvakrát týdně v odpoledních hodinách.

Mezi základní knihovní služby řadíme služby výpůjční, které lze dále rozdělit na výpůjčky absenční a prezenční. S výpůjčními službami velice úzce souvisí výpůjční systém, který může být veden klasicky (výpůjční lístky vložené do knih a jiných dokumentů) nebo elektronicky, tzv. automatizovaný knihovní systém. Správně nastavený výpůjční systém chrání knihovní fond před ztrátami majetku i před ztrátami finančními, které mohou vzniknout při nedostatečné kontrole výpůjčních lhůt. Dále sem řadíme online služby, jejichž předpokladem jsou internetové stránky knihovny a též online katalog. Tyto služby umožňují vyhledávání, rezervaci i prodlužování výpůjček odkudkoliv. Za zmínku stojí též meziknihovní služby i přesto, že je mnoho školních knihoven nevyužívá. Bylo by však dobré, kdyby je mohl využívat pedagogický sbor pro další sebevzdělávání (Čumplová, Nejezchlebová a Švastová 2008, s. 62-63).

Bibliograficko-informační služby se poskytují na základě žádosti uživatele knihovny. Podle typu informací, které chce žadatel poskytnout, je dělíme na: bibliografické, faktografické a referenční. Bibliografické služby poskytují informace o bibliografických záznamech a soupisech dokumentů, které nejsou součástí katalogu knihovny. Faktografické služby podávají specifické údaje. Referenční služby nás informují o zdrojích informací, službách knihovny nebo také o fondech či akcích jiných knihoven (Čumplová, Nejezchlebová a Švastová 2008, s. 64).

Následující služby se považují za speciální či nadstandartní a narušují od základních služeb mohou být placené a musí respektovat autorské zákony (Cenigová 2009, s. 46-47). Patří mezi ně řešeršní služby, jejichž hlavní funkcí je poskytování faktografických údajů k vybranému tématu, a reprografické služby, jimiž se rozumí kopírování, skenování či tisknutí dokumentů. Školní knihovna tedy může tyto služby poskytovat pouze tehdy, disponuje-li příslušnými přístroji (Čumplová, Nejezchlebová a Švastová 2008, s. 64).

3 Vliv školních knihoven na úspěšnost žáků

Plněním výše popsaných funkcí lze dosáhnout podobných výchovně-vzdělávacích úspěchů, jako tomu je u vyspělých států. Proto je záměrem této kapitoly přiblížit výzkumy, které byly prováděny v zahraničí a jejichž cílem bylo ukázat spojitost mezi dobře fungujícími školními knihovnami a úspěšností žáků. Pozornost bude zaměřena převážně na studie z anglicky mluvících zemí, zejména ze Spojených států amerických, kde mají výzkumy tohoto typu dlouholetou tradici a byly provedeny již ve více než dvaceti státech federace. Této problematice se zde věnují již od minulého století, a tak se jim podařilo získat mnoho zajímavých poznatků. Na následujících řádcích se tedy pokusím zahraniční průzkumy přiblížit a ukázat, jakou spojitost mohou mít školní knihovny a úspěch žáků. Zaměřím se na to, jaký dopad mají školní knihovny na všeobecné znalosti, čtenářské, psací a širší dovednosti, ale také na afektivní postoje.

Abychom lépe porozuměli prezentovaným výsledkům, je potřeba uvést, jak jsou školní knihovny v zahraničí využívány. S rozvojem moderních technologií se totiž mění způsob jejich pojetí. Moderní školní knihovny fungují jako odborné učebny, kde jsou žákům předávány dovednosti pro práci s informacemi (čtenářská a informační gramotnost). Školní knihovny, které fungují jako informační centra škol, najdeme především v USA. Zde je školní knihovna centrem audiovizuálního vzdělávání se sbírkou, která se skládá z tištěných i elektronických zdrojů. Školní knihovna je také nedílným prvkem školního vzdělávacího programu a místem, kde žáci (jednotlivě či ve skupinách) pracují na školních projektech, referátech a taktéž studují s pomocí knihovníků nebo učitelů. Za chod školní knihovny je zodpovědný profesionální knihovník s pedagogickým vzděláním (school librarian/teacher librarian), který se podílí právě na rozvoji čtenářské a informační gramotnosti (Čumplová 2007, s. 256-257).

Přestože není jednoduché generalizovat metodologii všech představených výzkumů, lze tvrdit, že většina výsledků byla zpravidla dosažena pomocí kvantitativních metod. (Burgin, Bracy a Brown 2003; Lance, Welborn a Hamilton-Penell 1992; Lance, Hamilton-Penell a Rodney 2000; Lance, Rodney a Hamilton-Penell 2002; Lance a Schwarz 2012; Lance, Schwarz a Rodney 2014; Todd, Gordon a Lu 2010) Badatelé získávali data nejčastěji z dotazníkových šetření či jiných dostupných zdrojů s informacemi o jednotlivých školách (např. Ministerstvo školství) a následně je porovávali

s výsledky žáků ve standardizovaných testech zaměřených na využití anglického jazyka. Mezi nejčastější proměnné, které jsou dávány do souvislostí s úspěšností žáků, patří provozní doba, velikost sbírky, financování, rozsah práce knihovního personálu, technické vybavení, spolupráce s vedením a pedagogy, ale také místní komunita (minority, socioekonomická situace). Výjimku tvoří pouze studie zaměřené na afektivní postoje žáků, kterých bylo dosaženo samozřejmě díky metodám kvalitativním.

Již od 90. let minulého století se o vliv školních knihoven na všeobecné znalosti a studijní úspěchy zajímal Lance (Lance, Welborn a Hamilton-Penell 1992, s. 96-99), který se svým týmem vytvořil nejvlivnější studii, na niž následně navazovalo mnoho dalších výzkumníků (dodnes vzniklo okolo 25 podobných studií). Cílem této práce bylo poukázat na faktory, které mohou predikovat úspěch žáků. Po komparaci výsledků ze standardizovaných testů (Iowa Tests of Basic Skills a/nebo Tests of Achievement and Proficiency) s vybranými proměnnými (např. velikost knihovni sbírky, nabídka služeb, otevírací doba, místní komunita) se jim podařilo prokázat, že žáci pocházející ze škol, které mají vyšší náklady na školní knihovnu a tím i bohatší sbírku tištěných i elektronických zdrojů a profesionální pracovníky zúčastňující se vzdělávacího procesu (např. přípravou materiálů pro vyučující), dosahují lepších výsledků, a to bez ohledu na socioekonomický status oblasti (rozdíl ve výsledcích lze shledat i ve školách, které jsou v oblastech obývaných minoritami). V roce 2002 přišel Lance (Lance, Rodney a Hamilton-Penell 2002, s. 59) s dalšími objevy, když se jeho týmu podařilo prokázat, že úspěch žáků ve standardizovaných testech se dostaví v případě navýšení počtu personálu školní knihovny, počtu výtisků na žáka, předplatných časopisů, audiovizuálních materiálů, softwarových balíčků a celkově při navýšení výdajů na školní knihovnu. V novější studii Lance (Lance, Schwarz a Rodney 2014, s. 3-54) použil k získání informací výsledky žáků v PASS testech, které následně porovnal s daty o školních knihovnách získanými dotazníkem (např. personál, výdaje, sbírka, vybavení). PASS (Palmetto Assessment of State Standard) je standardizovaný test, který píší žáci základních škol v Jižní Karolíně a zaměřuje se na psaní a ostatní řečové dovednosti (čtení, poslech, mluvení). V testech zaměřených na psaní jsou žáci klasifikováni takto: vykazuje slabiny, potřebuje doplňkové služby/pomoc, vykazuje silné stránky. V testu na ostatní řečové dovednosti jsou žáci klasifikováni podle toho, zdali nesplňují normy, splňují normy, nebo mají-li exemplární výsledek. Tento průzkum opětovně potvrdil, že žáci, kteří mají k dispozici profesionálního knihovníka na plný úvazek a ještě alespoň jednoho pracovníka s polovičním úvazkem,

mají lepší výsledky ve zmíněných testech než žáci bez knihovníka (psaní: o 2 % méně žáků klasifikováno jako "vykazuje slabiny", o 2,1 % více žáků vykazovalo silné stránky; ostatní řečové dovednosti: o 1,6 % méně žáků nesplnilo normy, o 2 % více žáků dosáhlo exemplárního výsledku; až 5% rozdílů lze najít u žáků hispánského původu a též u žáků, jejichž rodným jazykem není angličtina). Profesionální knihovníci se také daleko častěji zúčastňují vyučovacího procesu, a tím přispívají k lepším výsledkům (na školách, kde se školní knihovník věnoval výuce informační gramotnosti více než 20 hodin, bylo o 4,5 % více žáků, kteří dosáhli exemplárních výsledků a o 3,2 % méně žáků, kteří nesplnili normy). Průzkum dále poukazuje na to, že se studijními úspěchy dále souvisí celkové výdaje knihovny, oběh knih, přístup k PC, či velikost fondu (viz níže), což bylo potvrzeno již v předchozích průzkumech. Z mnoha výzkumů vyplývá, že právě kvalitní a vyškolený personál je hlavním zdrojem úspěšnosti žáků. Dle Lance (Lance, Hamilton-Penell a Rodney 2000, s. 29-32) dosahují lepších výsledků žáci, kteří navštěvují školy s knihovníkem zaměstnaným na plný úvazek (90 % škol s knihovníkem na plný úvazek mělo více žáků, kteří dosáhli nadprůměrných výsledků v standardizovaných testech CAT5 zaměřených na řečové dovednosti a matematiku, než žáků s podprůměrnými výsledky). Avšak pokud má škola knihovníka alespoň na zkrácený úvazek, její žáci dosahují lepších výsledků než žáci škol bez knihovníka (69 % škol s knihovníkem na zkrácený úvazek mělo více žáků, kteří dosáhli nadprůměrných výsledků, než žáků s podprůměrnými výsledky; pouze 51 % škol bez knihovníka mělo žáky s nadprůměrnými výsledky). Shrme-li dosavadní poznatky, tak můžeme tvrdit, že školní knihovny rozhodně mají vliv na studijní výsledky žáků, a to za předpokladu, že je knihovna dostatečně finančně zajištěna a vedena profesionálním pracovníkem s flexibilní pracovní dobou a plným úvazkem, který je schopen nabídnout atraktivní program, jenž by žáky přilákal do knihovny i mimo vyučování.

Mezi další oblasti, na které mají školní knihovny vliv, patří zcela neoddiskutovatelně čtenářské dovednosti. Dle Burgina (Burgin, Bracy a Brown 2003, s. 51-52) jsou výsledky ze standardizovaných čtenářských testů lepší, pokud má školní knihovna delší otevírací dobu (školy s lepšími výsledky měly své knihovny otevřené 36 hodin týdně, což bylo o 20 % více než školy s horšími výsledky), širší personál (výkonnější školy zaplatily 83,2 hodin/týden za personál školní knihovny, což je o 18,6 hodin více), novější knihy (výkonnější školy měly o 2,4 let mladší sbírku) a pokud vynakládá větší finanční prostředky na předplatné časopisů a na elektronický přístup

k informacím (výkonnější školy utratily 270 dolarů na 100 žáků, což je o 161 dolarů více než školy s horšími výsledky). Lepších výsledků v testech zjišťujících úroveň čtenářských dovedností dosahují též žáci ekonomicky znevýhodnění či žáci s individuálním vzdělávacím plánem (v USA jsou na úroveň těchto kategorií stavěni též Afroameričané a žáci hispánského a latinskoamerického původu). Tito žáci dokonce z dobře fungujících školních knihoven profitují více než ostatní žáci (rozdíl ve výsledcích v PSSA testech byl značnější než u jiných skupin žáků, a to u většiny sledovaných jevů) (Lance a Schwarz 2012, s. II.; Lance a Hofschire 2012, s. 7). Abychom nezůstávali pouze v americkém prostředí, představíme si též výsledky britského výzkumu, při kterém se Clarková (Clark 2010, s. 16) snažila prokázat souvislost mezi čtenářskými dovednostmi a návštěvností školní knihovny. Jejího průzkumu se formou online dotazníku zúčastnilo kolem 17000 žáků, kteří odpovídali na otázky zejména o jejich vztahu ke čtení a psaní. Výsledkem její práce bylo zjištění, že většina žáků školní knihovnu navštěvuje, protože zde má přístup k zajímavým knihám (56 %), je zde přátelské prostředí (50 %) a věří, že díky knihovně (a obecně i díky čtení) mohou dosáhnout lepších výsledků ve škole (47 %). Ti, co je nenavštěvují (28 % dotázaných), věří v pravý opak. Žáci navštěvující školní knihovny mají vyšší úroveň čtenářských dovedností než jejich spolužáci, kteří školní knihovny nenavštěvují (77 % uživatelů školních knihoven je ve čtení nad očekávanou úrovní pro svůj věk, naopak jen 22 % žáků nenavštěvujících školní knihovnu čte nad svou očekávanou úrovní). I z výzkumů tohoto typu vyplývá, že velký vliv na čtenářské dovednosti mají školní knihovníci. To dokazuje například již zmiňovaný výzkum Lance (Lance a Schwarz 2012, s. 9.), který poukazuje na fakt, že žáci, kteří mají přístup do školní knihovny zaměstnávající kvalifikovaného knihovníka, dosahují lepších výsledků ve standardizovaných čtenářských testech (o 7,9 % více žáků dosáhlo nejvyšší úrovně "advanced"; o 1,6 % žáků dosáhlo nejnižší úrovně "below basic"), a to bez ohledu na socioekonomické ukazatele (např. o 7,2 % Afroameričanů dosáhlo úrovně "advanced"; o 5,5 % méně Afroameričanů dosáhlo úrovně "below basic"). Po rekapitulaci zmíněných výzkumů je možné tvrdit, že školní knihovny mají nemalý vliv na čtenářské dovednosti žáků. Musí však být splněny určité podmínky, mezi které patří: rozšířená otevírací doba (v USA žáci zpracovávají ve školních knihovnách projekty, případně se učí společně se školním knihovníkem – viz výše), dostatek finančních prostředků (na doplňování fondů, předplatné časopisů, apod.), návštěvnost ze strany žáků a hlavně kvalifikovaný školní knihovník.

Další oblastí, na kterou mají školní knihovny vliv, jsou poněkud překvapivě psací dovednosti. Poukazuje to na australský výzkum v čele s Hughesem (Hughes, et al. 2013, s. 38-40), který tvrdí, že školy s kvalifikovaným knihovníkem mají lepší výsledky (v oblasti psaní) ve standardizovaných testech NAPLAN (National Assessment Program – Literacy and Numeracy). Tito žáci mají v celostátním porovnání nadprůměrná skóre, zatímco žáci bez školního knihovníka mají většinou podprůměrné výsledky (medián žáků devátého ročníku ve věku 13-14 let, kteří mají k dispozici školního knihovníka, činí 600 bodů z maxima 650; medián žáků bez školního knihovníka pouze 575 bodů). Se zajímavými poznatky přišel též Lance (Lance a Schwarz 2012, s. 11), který poukázal na to, že správně fungující školní knihovna může mít dokonce daleko větší vliv na rozvoj psacích dovedností než těch čtenářských (žáci, kteří mají k dispozici školního knihovníka na plný úvazek, mají až 3x větší šanci dosáhnout nejvyšší úrovně "pokročilý" v PSSA testech zaměřených na psaní). Ačkoliv se tento výsledek zdá zvláštní, může dávat smysl, protože dnešní žáci, kteří chtějí být úspěšní, musí být nejen příjemci informací a znalostí, ale též jejich producenti. A tak právě žáci, kteří mají přístup do dobře financovaných knihoven, mají daleko větší šanci dosáhnout nadprůměrných výsledků než ostatní (Lance a Schwarz 2012, s. 166).

Školní knihovny mohou mít také vliv na širší dovednosti a úspěch v ostatních předmětech, na což poukazuje například Todd (Todd, Gordon a Lu 2010, s. 160-166), podle kterého školní knihovny obecně napomáhají žákům zvládat kurikulum, rozvíjet kompetence k zacházení s informacemi a nabízejí jim intelektuální a technické zázemí (tato tvrzení byla získána na základě kvalitativních odpovědí od 721 školních knihovníků na otázku: Jak školní knihovna ovlivňuje vzdělávání žáků? Odpovědi byly následně analyzovány a porovnány, aby stanovily klíčové pojmy, které jsou zmíněny výše). To, že mají knihovny vliv i na matematicko-přírodovědné předměty, tvrdí Dowová (Dow, Lakin a Court 2012, s. 11-12). Ve své studii uvádí, že žáci, kteří mají ve škole kvalifikovaného knihovníka, dosahují nečekaně lepších výsledků i v těchto předmětech. Výzkumníci porovnávali výsledky z kansaských standardizovaných testů AYP s údaji o personálu ve školních knihovnách. Výsledkem bylo zjištění, že žáci, kteří mají k dispozici školního knihovníka na plný úvazek, získali průměrně o 4,2 bodů více z testů z matematiky než žáci bez školního knihovníka. Dowová zde opět potvrzuje již zmiňovaný fakt, že ze školních knihoven mají největší prospěch ekonomicky znevýhodnění žáci. Ti totiž dosahují lepších výsledků z matematiky (mají v průměru o 13 bodů více než jejich vrstevníci, kteří nemají

k dispozici knihovníka) za předpokladu, že je v jejich škole zaměstnán kvalifikovaný knihovník na plný úvazek. Při hledání příčin tohoto jevu zjistíme, že hlavním důvodem lepších výsledků v matematicko-přírodovědných předmětech je školní knihovník, který se stejně jako učitel matematiky snaží své žáky učit logice, uvažování, řešení problémů a kritickému myšlení (např. při hodinách informační gramotnosti) (Dow, Lakin a Court 2012, s. 12).

Kromě údajů zjistitelných kvantitativní metodou se některé týmy zabývali též problematikou, která tak jednoduše vyčíslit nelze. Zajímali se totiž o to, jak školní knihovny působí na afektivní postoje jejich návštěvníků. Většina výzkumů přišla se zajímavými výsledky, a to zejména v oblasti motivace, sebevědomí či pozitivního přístupu k učení (Williams, Wavell a Morrison 2013, s. 44). Podle Clarkové (Clark 2010, s. 14), která data ke svému průzkumu získala dotazníkem vyplněným 17000 žáky ze 112 britských škol, působí školní knihovny pozitivně na postoj ke čtení (76 % uživatelů knihoven se označuje za čtenáře; pouze 50 % těch, kteří školní knihovnu nenavštěvují, se označuje za čtenáře), potěšení ze čtení (69 % uživatelů knihoven si čtení velmi užívá; pouze 31 % těch, kteří školní knihovnu nenavštěvují, si čtení velmi užívá) a také na sebevědomí, protože žáci, kteří školní knihovnu navštěvují, se převážně označují za dobré čtenáře (95,4 %) narozdíl od těch, kteří knihovnu nevyužívají (91,1 %). Clarková na svůj výzkum o několik let později navázala (Teravainen a Clark 2017, s. 19-22) a dokázala například, že žáci, kteří školní knihovny navštěvují, mají čtení radši a také přečtou více knih (v průměru o 3 knihy/měsíc) než ti, kteří je nenavštěvují. 63 % uživatelů školních knihoven se také shodlo na tom, že čtení je zábavné (mezi žáky, kteří školní knihovny nenavštěvují, se objevilo jen 33 % takovýchto odpovědí) a že jsou ke čtení motivováni kvůli vlastnímu zájmu (míra souhlasu = 2,339) i kvůli snaze dosáhnout lepších výsledků (míra souhlasu = 1,904). Oproti tomu 48 % žáků, kteří školní knihovny nenavštěvují, se shoduje na tom, že čtou, jen pokud musí. Podle Todda (Todd, Gordon a Lu 2010, s. 161) napomáhají školní knihovny k budování personálních a sociálních kompetencí, rozvíjí pozitivní a etické hodnoty ve vztahu k zacházení s informacemi, vzbuzují zájem o učení a též učí, jak efektivně pracovat s ostatními (k těmto údajům dospěl na základě informací získaných z výpovědí 721 školních knihovníků, kterých se tázal, jaký vliv mají školní knihovny na vzdělávání žáků).

Na předchozích řádcích jsem se pokusil představit výsledky zahraničních výzkumů, které se snaží dokázat, jak je důležité mít školní knihovnu. Výstupem této části jsou

důkazy, že školní knihovny opravdu mají vliv na všeobecné znalosti, čtenářské, psací a širší dovednosti a afektivní postoje. Avšak je tomu tak za předpokladu, že jsou dostatečně finančně zajištěny (doplňování fondu, nákup předplatných časopisů a elektronických licencí, plat zaměstnanců) a vedeny profesionálním a nápomocným pracovníkem (přínejlepším týmem pracovníků). Svou roli mají samozřejmě i žáci samotní, kteří musí knihovnu dostatečně navštěvovat a využívat ji.

V další části se opět podíváme do zahraničí, kde si představíme, co by mělo být součástí úspěšné moderní školní knihovny.

4 Úspěšná moderní školní knihovna

Tato část práce se zabývá předpoklady, které by měla školní knihovna splňovat, aby byla úspěšná a byla schopná nabízet svým návštěvníkům co nejlepší služby. Podklady k této problematice byly opět nalezeny převážně v zahraničních člancích a výzkumech. Pozornost bude tedy zaměřena na to, co by mělo být součástí moderní školní knihovny zejména ve spojení s personálem, knihovním fondem, vybavením, prostorem či financováním.

Základem úspěšné školní knihovny je v první řadě kvalitní knihovník. To, jak velký vliv může mít knihovník na úspěch žáků, bylo zmíněno již v předchozí podkapitole. V této části se zaměříme podrobněji na jeho vhodnou charakteristiku. Dle dříve uvedených informací lze tvrdit, že školní knihovník by měl být především kvalifikovaný. Podle Streatfielda (Streatfield, Shaper a Rae-Scott 2010, s. 22) vedou kvalifikovaní knihovníci daleko častěji čtenářské kroužky, kde podněcují žáky ke čtení, lépe usuzují, zdali mají dostatečné zásoby knih na různá témata, ale též se častěji zapojují do rozvoje informační a čtenářské gramotnosti přímo v hodinách. Právě účast na vyučovacím procesu je jednou z nejlepších cest, jak přispět k úspěchu školní knihovny. Touto cestou mohou knihovníci přímo podporovat učitele a zpřístupňovat zajímavé zdroje pro žáky (Streatfield, Shaper a Rae-Scott 2010, s. 46). Účastí na hodinách může školní knihovník navázat užší vztahy s žáky, poznat tak jejich vkus a následně může doporučovat tituly, které by uspokojili jejich zvědavost a přilákali je ke čtení (All Party Parliamentary Group 2014, s. 19). Pedagogické působení školního knihovníka nemusí být zaměřeno pouze na žáky. Jednou z klíčových pedagogických aktivit školních knihovníků je totiž profesionální rozvoj učitelů, a to zejména v oblasti nových materiálů a technologií (International Federation of Library Associations and Institutions 2015, s. 44).

Aby mohl školní knihovník vykonávat svou práci naplno, musí mít také podporu ze strany ředitele školy. Tato myšlenka není vůbec překvapivá vzhledem k tomu, že v podstatě pouze ředitel školy zodpovídá za to, zdali se vůbec knihovna ve škole nachází (viz kapitola, která je věnována české legislativě). Nejdůležitějším prvkem, který může vést k vylepšení školních knihoven, je tedy angažovanost a vedení informovaného ředitele (Office for Standards in Education, Children's Services and Skills 2006, s. 4). Na to, že je úspěšnost školní knihovny podmíněna podporou ředitele školy, poukazuje např. Klinger

(Klinger, et al. 2009, s. 8-9). Způsobů, jak může ředitel školy podporovat svého knihovníka, je hned několik, ale tou nejlepší možností podpory je poskytnutí času a příležitostí zúčastňovat se školení a mítinků s kolegy (Office for Standards in Education, Children's Services and Skills 2006, s. 10). Neméně důležitá je také neustálá spolupráce (v podobě pravidelných schůzek) mezi knihovníkem a ředitelem za účelem vzájemné informovanosti a též účast knihovníka na školních poradách (Lance, Rodney a Russell 2007, s. 159). Školní knihovník by měl mít dostatečné informace o dění ve škole (projekty, akce) a též by se měl seznámit se školním vzdělávacím programem a s jeho případnými změnami za účelem včasné reakce na nastálou situaci a zajištění potřebných informačních zdrojů (Čumplová, Nejezchlebová a Švastová 2008, s. 12).

Pro úspěch školní knihovny je ale též velmi významná spolupráce mezi školním knihovníkem a pedagogy. Na tento fakt poukazuje mnoho studií, a to opět v souvislosti s vlivem na lepší skóre žáků v testech (Lance, Rodney a Hamilton-Pennell 2005, s. 123). Výzkum tvrdí, že žáci dosáhnou lepších výsledků v testech ACT (americký standardizovaný test, jehož cílem je posoudit připravenost na vysokou školu) v případě, že školní knihovník stráví týdně alespoň 3 hodiny vyhledáváním materiálů pro učitele, 2 hodiny nad plánováním výuky společně s učitelem, 1 hodinu motivováním žáků ke čtení a 1 hodinu učením společně s učitelem. Čas strávený zmíněnými aktivitami měl pozitivní dopad na výsledky žáků, a to bez ohledu na jejich etnický původ či příjem domácnosti. Rozdíl mezi výsledky žáků s takto fungujícím knihovníkem a knihovníkem, který se svými kolegy nespolupracuje, činil v průměru 3-4 % (Lance, Rodney a Hamilton-Pennell 2005, s. VI-VII). Kooperace mezi školním knihovníkem a pedagogem může mít mnoho podob, avšak její základ spočívá zejména v instruování pedagoga. Primárním úkolem školních knihovníků je tedy především poskytovat nové náměty na využívání literatury, poukazovat na možnosti využití nových technologií, vybírat literaturu pro zadané téma, informovat o zajímavých knižních novinkách a časopisech, ale také zabezpečovat přístupnost knihovny pro vyučovací hodiny (Čumplová, Nejezchlebová a Švastová 2008, s. 12).

Významnou roli ve vyučovacím procesu může školní knihovník zastávat zejména v oblasti informační gramotnosti. Jeho hlavním úkolem je vyhledávat, vybírat, hodnotit a využívat elektronické zdroje a nástroje a následně tyto dovednosti předávat žákům a pedagogům (Scholastic 2008, s. 7). Kromě těchto dovedností se knihovníci mohou podílet na vedení žáků k bezpečnosti na internetu a bezpečnému využívání sociálních sítí (All Party Parliamentary Group 2014, s. 21). Dle Mezinárodní federace knihovnických sdružení

a institucí (International Federation of Library Associations and Institutions 2015, s. 8) by se měla stát mediální výchova a informační gramotnost jednou z hlavních pedagogických aktivit školních knihovníků.

V úspěšnosti školní knihovny hrají nemalou roli též materiální zdroje, mezi které lze zařadit prostor, vybavení, sbírku dokumentů a finance. Vzhledem k důležité vzdělávací funkci by měla školní knihovna obývat vhodné prostory. Pod touto myšlenkou si lze představit místnost, která je umístěna v jádru školy, přinejlepším v přízemí. Tato místnost by měla být lehce dosažitelná, odhlučněná, správně osvětlená a celkově by měla zajišťovat správné pracovní podmínky. Neměl by zde samozřejmě chybět též prostor pro knihy a periodika, výpočetní techniku, sklad, čítárnu, pracoviště zaměstnanců s výpůjčním pultem a místo pro vyučování (International Federation of Library Associations and Institutions 2015, s. 32-33).

Velikost sbírky školní knihovny je na základě mnoha výzkumů též zodpovědná za lepší výsledky žáků v oblasti čtení a psaní. Například Lance (Lance a Schwarz 2012, s. 38-39) porovnal výsledky žáků v PSSA testech (Pensylvánský standardizovaný test) a zjistil, že žáci, kteří měli k dispozici školní knihovnu s více než 12 000 tituly, dosáhli daleko lepších čtenářských výsledků (až o 9 % více žáků dosáhlo nejlepšího hodnocení "Advanced") než žáci s méně zásobenou knihovnou. Díky výzkumům tohoto typu vznikla mnohá doporučení týkající se právě školních sbírek. Britská asociace školních knihoven (School Library Association 2015b, s. 6) doporučuje, aby sbírka školní knihovny na druhém stupni obsahovala alespoň 10 knih na žáka (elektronické zdroje a povinné učebnice zde nejsou započítány). Nabídka knih by měla být vyvážená (20-50 % beletrie, 50-80 % literatura faktu) a měla by se v ní odrážet kroskurikulární role školní knihovny. Měl by zde být poskytnut přístup k široké paletě magazínů pokrývajících vědecká i volnočasová témata. Na základě doporučení Mezinárodní federace knihovnických sdružení a institucí (International Federation of Library Associations and Institutions 2015, s. 33) je též nezbytné sbírku obměňovat a doplňovat tak, aby mohla nabízet nové a relevantní materiály. Tento úkol leží opět na bedrech školního knihovníka, kterému by měl pomoci pedagogický sbor, ale též žáci, kteří se svým knihovníkem mohou sdílet svá přání. Podstatnou součástí moderní školní knihovny jsou digitální zdroje jako e-knihy, online magazíny a též materiály pro multimediální výuku. Vedle literatury pro žáky by se zde měla nacházet i profesionální literatura pro knihovníky a učitele (např. literatura o nových učebních metodách). Dle Národní knihovny ČR (Národní knihovna České republiky 2017,

s. 7) by se měla kvalitní sbírka skládat z tištěných, elektronických a audiovizuálních dokumentů. Mezi tištěné dokumenty patří knihy (beletrie, naučná literatura, učebnice, slovníky, encyklopedie) a periodika. E-knihy a online databáze jsou příkladem elektronických dokumentů a mezi ukázky audiovizuálních dokumentů patří audioknihy, filmy a hudební nahrávky. Do knihovního fondu lze zařadit také různé společenské hry, skládky či edukační hračky.

Po stránce vybavenosti školních knihoven se doporučuje, aby byl nábytek útulný, estetický a vzbuzoval touhu k trávení volného času v knihovně. Vzhledem k tomu, že ho budou využívat zejména děti, by měl být bezpečný, odolný a vyhovující aktivitám, které se v knihovně odehrávají. V dnešní době by měla být nedílnou součástí každé školní knihovny též výpočetní a audiovizuální technika. Proto bychom zde měli najít počítač s CD-ROM a DVD-ROM mechanikou, přístup na internet, tiskárnu, skener či veřejně přístupný katalog. Toto vybavení by mělo být přizpůsobené různým věkovým kategoriím čtenářů (Směrnice IFLA a UNESCO pro školní knihovny 2003, s. 9).

Samostatnou kapitolu tvoří financování školních knihoven, které je v dnešní době, zejména kvůli legislativním nedostatkům, nemalou nesnází. Jak bude rozebráno v následujících kapitolách, pro školní knihovny neplatí žádné zákony, tudíž záleží pouze na možnostech školy, kolik finančních prostředků bude schopna věnovat k provozu knihovny. Bez dostatečných finančních prostředků však nemůže být škola schopna zajistit to, co by měla úspěšná moderní školní knihovna obsahovat (např. kvalitní knihovník, materiální zabezpečení). Některé studie dokonce uvádějí, že financování školních knihoven je klíčovým prvkem k dosažení úspěchu. Například Lance (Lance, Schwarz a Rodney 2014, s. 8-9) tvrdí, že za vyšší úspěšností stojí právě větší výdaje na školní knihovnu (o 5 % více žáků, kteří měli k dispozici školní knihovnu, již bylo poskytnuto více než 7 500 dolarů/rok, dosáhlo nejlepšího hodnocení "vykazuje silné stránky" ve standardizovaných testech PASS, které se zaměřují na anglický jazyk – čtení, psaní, mluvení a poslech). Podle Čumplové (Čumplová, Nejezchlebová a Švastová 2008, s. 22) není nutné, aby školy financovaly své knihovny pouze ze svého rozpočtu, mohou využít též sponzorských darů, výtěžků z různých akcí nebo materiálních příspěvků ve formě knih. Dále je třeba si uvědomit, že do nákladů na knihovnu je nutno započítat nejen výdaje na rozšiřování sbírky a mzdy zaměstnanců, ale také výdaje na kancelářské a administrativní potřeby, propagační akce, software a licence. Pokud má být školní knihovna dostatečně finančně zajištěna, její rozpočet by měl být alespoň 5 % z celkových výdajů na žáka (International Federation of

Library Associations and Institutions 2015, s. 63).

Shrneme-li uvedené informace, dojdeme k závěru, že úspěšná moderní školní knihovna musí být obhospodařována kvalitním školním knihovníkem, za nímž stojí vedení, které ví o důležité roli školních knihoven ve vzdělávacím systému. Knihovník by měl být taktéž přijímán pedagogickým sborem jako rovnoprávný partner, jedině tak může být naplno využit jeho potenciál ve vzdělávacím procesu (např. rozvoj čtenářské a informační gramotnosti). Knihovna se však neobejde bez finančních prostředků, které jsou potřeba nejen k udržení již zmiňovaného kvalitního školního knihovníka, ale také k rozšiřování a obnovování sbírky a zajištění příjemně zařízených prostorů a moderního vybavení.

4.1 Školní knihovna jako studijní a informační centrum školy

Školní knihovna může mít mnoho podob, avšak tou nejpokrokovější je právě studijní a informační centrum školy (dále SIC). Tato podkapitola si klade za úkol představit nejen jeho možnou podobu a funkce, které zastává, ale také důvody, proč by měla být na školách tato centra zakládána. Nejprve si však pojd'me říci, co je možné si pod SIC představit. SIC je víceúčelové školní zařízení integrované do výchovně-vzdělávacího programu školy, které funguje jako odborná učebna. Zajišťuje informace pro výuku a rozvoj žáků, kteří se zde učí pracovat s informacemi v klasické i elektronické podobě. SIC je vedeno profesionálem s knihovnickým i pedagogickým vzděláním (Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského 2019).

SIC plní několik funkcí, ty hlavní nám připomíná jejich pojmenování. Na základě informační funkce jsou žákům a učitelům poskytovány informace (např. zdroje pro výuku, vlastní rozvoj), které jsou v souladu s ŠVP. Informační funkce je založena na výchově ke čtenářství a vytváření dovedností potřebných pro vyhledávání, využívání a hodnocení informací. Dalším prvkem této funkce je výchova žáků k řádnému využívání knihovních služeb a internetu. Je-li SIC zařazeno do ŠVP, může plnit studijní funkci a pomáhat tak učitelům i žákům se sebevzdělávat a rozvíjet různé formy (např. skupinová) a témata (např. enviromantální výchova) výuky. SIC má nepochybně také výchovnou (kulturně socializační) funkci, díky které je podporován rozvoj mravní a estetické stránky osobnosti žáků. V případě, že SIC nabídne svým žákům zajímavé volnočasové aktivity (např. literární klub, školní časopis, besedy se spisovateli či zajímavými lidmi), může dokonce působit preventivně vůči negativním sociálním jevům (Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského 2019).

Podle Čumplové (Čumplová, Nejezchlebová a Švastová 2008, s. 67-69) by se mělo SIC skládat ze dvou místností – studovna/učebna a mediátéka. Po technické stránce by centra měla být vybavena počítači, tiskárnou, skenerem, kopírkou, AV (audio-video) technikou a případně dataprojektorem, dále pak knihovnickým (např. OPAC, modul Knihovna v systému Bakaláři) a kancelářským softwarem (např. Microsoft Word, OpenOffice). Ve fondu bychom měli nalézt beletrii, multimédia (např. DVD), encyklopedie, slovníky, učebnice, naučné obrazové publikace, atlasy, tabulky, apod. Vedle obvyklých služeb prezentovaných v příslušné kapitole nabízí SIC též meziknihovní

výpůjční služby, podílí se na výuce informační gramotnosti, nebo organizuje besedy a přednášky. Ideální otevírací doba SIC je 5–8 hodin denně. Obsluhováno by mělo být odborným pracovníkem a jeho asistentem.

Mezi důvody pro založení SIC patří bezesporu podpora cílů obsažených v Bílé knize (Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha 2001, s. 17-18), jmenovitě poskytnutí celoživotního učení pro všechny. Jedním z principů tohoto konceptu je proměna tradiční školy na instituci, která svým žákům nabízí základy, motivaci a potřebné nástroje k tomu, aby se ze své vlastní iniciativy snažili dosáhnout co nejvyšší úrovně znalostí a dovedností. Zde přichází na řadu právě SIC, které svými funkcemi podporuje tyto myšlenky, jež je obtížné kvůli jejich komplexnosti obsáhnout pouze během samotné výuky.

Dalším právně závazným kurikulárním dokumentem, jehož teze mohou být podporovány SIC, je RVP ZV (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání 2017), který sdílí stejné principy týkající se celoživotního vzdělávání s Bílou knihou, a navíc v několika vzdělávacích oblastech, průřezovém tématu *Mediální výchova* a klíčových kompetencích zdůrazňuje další cíle, k jejichž plnění může SIC napomáhat. Zcela neoddiskutovatelně mohou mít SIC vliv na výstupy *Literární výchovy*, která je součástí vzdělávací oblasti *Jazyk a jazyková komunikace*. V *Literární výchově* žáci získávají a následně rozvíjejí čtenářské návyky a schopnosti porozumění, interpretace a tvorby literárního textu, což jsou v podstatě základy čtenářské gramotnosti. Na základě jednoho z cílů celé vzdělávací oblasti, jíž je *Literární výchova* součástí, jsou žáci vedeni k „samostatnému získávání informací z různých zdrojů a k zvládnutí práce s jazykovými a literárními prameny i s texty různého zaměření“ (RVP ZV 2017, s. 16-17). Další vzdělávací oblastí, na jejíž cíle mají SIC nepochybně vliv, je *Informační a komunikační technologie*. Tato vzdělávací oblast cílí zejména na dosažení elementární úrovně informační gramotnosti, a tak předává základní dovednosti k ovládnutí výpočetní techniky a k získávání a následnému využívání informací. Mezi hlavní cíle této vzdělávací oblasti, k jejichž naplnění může SIC napomáhat, patří vedení žáků k „porozumění toku informací, počínaje jejich vznikem, uložením na médium, přenosem, zpracováním, vyhledáváním a praktickým využitím“ (RVP ZV 2017, s. 38). Určitou roli mohou SIC sehrávat i při podpoře průřezového tématu *Mediální výchova*, kde je rozvíjena „schopnost analytického přístupu k mediálním obsahům a kritického odstupu od nich“ (RVP ZV 2017, s. 138). Co se týče klíčových kompetencí, které by měl žák ovládat na konci základního vzdělávání,

je potřeba zdůraznit především možný vliv SIC na rozvoj kompetencí k učení (např. „žák vyhledává a třídí informace a na základě jejich pochopení, propojení a systematizace je efektivně využívá v procesu učení, tvůrčích činnostech a praktickém životě“), řešení problémů (např. „žák vyhledá informace vhodné k řešení problému, nachází jejich shodné, podobné a odlišné znaky, využívá získané vědomosti a dovednosti k objevování různých variant řešení“) a komunikativních (např. „žák využívá informační a komunikační prostředky a technologie pro kvalitní a účinnou komunikaci s okolním světem“) (RVP ZV 2017, s. 10-11). Předložené cíle jednotlivých vzdělávacích oblastí či klíčových kompetencí ukazují, že vesměs korespondují s funkcemi SIC, které tak může výrazně napomáhat k jejich naplnění.

S RVP ZV velice úzce souvisí již zmiňované gramotnosti (čtenářská, informační), které zároveň patří mezi hlavní schopnosti rozvíjené v SIC (Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského 2019), proto zde budou přiblíženy podrobněji. Čtenářská gramotnost je Výzkumným ústavem pedagogickým definována jako: „celoživotně se rozvíjející vybavenost člověka vědomostmi, dovednostmi, schopnostmi, postoji a hodnotami potřebnými pro užívání všech druhů textů v různých individuálních i sociálních kontextech“ (Výzkumný ústav pedagogický 2011, s. 9). Z této definice tedy vyplývá, že vedle čtení, porozumění a využití informací z textu se čtenářská gramotnost zaměřuje též na rozvíjení postojů a hodnot (např. vztah k četbě). Člověk s rozvinutou čtenářskou gramotností má tedy být vnitřně motivovaným aktivním čtenářem, jemuž čtení přináší radost, a v případě neporozumění textu má být schopen zvolit správnou čtenářskou strategii k dosažení svého cíle (Laufková 2018, s. 33-34). Čtenářská gramotnost se skládá z několika složek: vztah ke čtení, doslovné porozumění, vysuzování a hodnocení (vyvozování závěrů, kritické hodnocení textu z různých pohledů), metakognice („dovednost reflektovat záměr vlastního čtení, v souladu s ním volit texty a způsob čtení, sledovat a vyhodnocovat vlastní porozumění čtenému textu a záměrně volit strategie pro lepší porozumění, překonávání obtížnosti obsahu i složitosti vyjádření“), sdílení (sdílení zážitků, vlastních interpretací s ostatními čtenáři) a aplikace (seberozvoj v dalším životě). Čtenářská gramotnost má velmi úzkou vazbu na klíčové kompetence (hlavně na kompetence k učení) a jejich rozvoj a tím i na úspěch v osobním i pracovním životě. Nedostatečný rozvoj čtenářské gramotnosti tak může vést k problémům při studiu i snaze o uplatnění se na trhu práce (Výzkumný ústav pedagogický 2011, s. 9-10). Přestože je čtenářská gramotnost právem považována za velmi důležitou, zmínku o ní v RVP ZV

téměř nenajdeme (je zmíněna pouze u *Etické a Filmové/audiovizuální výchovy*), což se nedá říci o závazných kurikulárních dokumentech vyspělých zemí. Jsou zde alespoň zastoupeny některé její složky, a to již ve zmiňovaných očekávaných výstupech vzdělávací oblasti *Jazyk a jazyková komunikace* nebo v klíčových kompetencích. Bohužel se to netýká složky *vztah ke čtení*, která je pro rozvoj čtenářské gramotnosti zásadní. Vzhledem k těmto skutečnostem záleží pouze na konkrétních pedagozích a jejich pojetí ŠVP, zdali se budou snažit čtenářskou gramotnost rozvíjet. (Laufková 2018, s. 46-49)

Čtenářská gramotnost může být podporována rozvojem informační gramotnosti se kterou sdílí mnoho svých cílů. Těmi nejdůležitějšími je schopnost vyhledat informace a následně se v nich orientovat (Výzkumný ústav pedagogický 2011, s. 11). Podobně jako u již dříve zmiňované čtenářské gramotnosti má i informační gramotnost několik složek. Tou první je schopnost efektivně vyhledávat informace za pomoci vyhledávacích nástrojů (např. google), případně využívat základní online databáze. Dále se jedná o schopnost informace zpracovávat a prověřovat. Třetí složkou je schopnost získané informace prezentovat a vytvářet, čímž si žáci rozvíjí též myšlenkové a jazykové schopnosti. Mezi další složky spadá rozvoj myšlení (za pomoci kreativního přístupu k informacím), kladný vztah k informacím a dodržování etických norem (např. nešíření nepravdivých informací) (Černá a Černý 2011). Ideálním způsobem, jak tyto schopnosti rozvíjet, je vytvoření samostatného předmětu informační výchova. Vzhledem k tomu, že by takovýto předmět ležel na pomezí českého jazyka a informatiky, nebylo by pro něj snadné najít vhodného specialistu. Tuto roli by však mohl zastávat právě školní knihovník s pedagogickým vzděláním, který by se tímto způsobem mohl aktivně podílet na výuce (Černý 2012; Černá a Černý 2012). Z hlediska RVP ZV je na tom informační gramotnost lépe než ta čtenářská, a dokonce je tu její rozvoj umožňován, avšak i zde najdeme určité nedostatky, které se týkají zejména její nedostatečné podpory napříč obory a též absence jejího rozvoje již od počátku školní docházky (Výzkumný ústav pedagogický 2010, s. 57-58).

Zrekapitulujeme-li uvedené informace, zcela jistě dosáhneme pozitivního hodnocení SIC a jejich přínosu pro školy. Nejenže podporují základní myšlenky obsažené v závazných kurikulárních dokumentech České republiky, ale svými funkcemi také rozvíjejí čtenářskou a informační gramotnost, pro něž v mnohých případech nezbyvá ve výuce prostor. Klíčovou funkcí v SIC sehrává profesionální pracovník s knihovnickým i pedagogickým vzděláním – školní knihovník, který se aktivně podílí na výuce.

5 Legislativa

V prvních kapitolách této práce již bylo zmíněno, že se české školní knihovny potýkají s určitými legislativními nedostatky, které mohou bránit v jejich, a tak i v žákovském, rozvoji. Proto bych se rád v rámci této části věnoval zákonům jak současným, tak minulým, které se týkají/ly školních knihoven a ovlivňují/ovaly tak jejich chod. Školní knihovny mají na našem území relativně dlouhou tradici, první předpisy totiž pocházejí již z roku 1849. První školní knihovny začínají být zakládány v roce 1869 pro učitele, první žákovské školní knihovny vznikají o 2 roky později na základě předpisu Ministerstva kultury a vzdělávání. Nově vzniklé knihovny měly obsahovat knihy levné (avšak hodnotné) a nejlépe ve vícero výtiscích. V žákovských knihovnách se nacházela naučná literatura a beletrie, v knihovnách učitelských byly knihy pro další odborné vzdělávání. Školní knihovny byly ve své době jediné, které shromažďovaly knihy určené dětem (Čumplová 2008a).

Dalším důležitým mezníkem pro školní knihovny se stal rok 1959, kdy bylo knihovnickým zákonem rozhodnuto, že budou metodicky vedeny Státní pedagogickou knihovnou Komenského v Praze (SPKK) (Čumplová 2008a). O 20 let později vydalo Ministerstvo školství *Instrukci o školních knihovnách*, která byla součástí nového školského zákona. Na základě této instrukce bylo umožněno sloučit učitelské a žákovské knihovny do jedné společné. Důležitějším faktem se však stala možnost vytvoření školní knihovny pro více škol jako mimoškolní výchovné zařízení. Od této doby pojetí školní knihovny jako mimoškolního výchovného zařízení zůstalo v české legislativě, což bohužel brání v jejich rozvoji a přeměně na studijní a informační centra škol (Čumplová 2010).

Jak již bylo zmíněno, první předpisy pro školní knihovny mají kořeny v 19. století a s menšími či většími změnami platily až do 90. let 20. století, kdy byly zrušeny, ale nebyly nahrazeny předpisy novými (Čumplová 2010). Kvůli těmto nařízením tak není činnost školních knihoven nikterak regulována ze strany MŠMT a je pouze na řediteli školy, zda ve škole knihovna bude (Čumplová 2008a).

Současný školský zákon (Zákon č. 561/2004 Sb.) školní knihovny neuvádí, pouze v §120 o školských účelových zařízeních, ve kterém jsou představovány činnosti těchto zařízení, zmiňuje knihovnické a informační služby.

První a zároveň jedinou zmínku o školních knihovnách ve sbírce zákonů najdeme

ve vyhlášce o školských výchovných a ubytovacích zařízeních a školských účelových zařízeních (Vyhláška č. 108/2005 Sb.), která v §11 určuje školní knihovnu jako typ školského účelového zařízení a následně v §15, kdy ji definuje takto: „Školní knihovna poskytuje odborné, studijně pracovní, knihovnické a informační služby pro děti, žáky, studenty, popřípadě pedagogické pracovníky škol a školských zařízení.“ Bohužel zde není určeno, co by mělo být činností školních knihoven, případně jak by měly vypadat.

Kvůli nedostatku metodických pokynů se rozhodl Svaz knihovníků a informačních pracovníků ve spolupráci s MŠMT vydat text, který by byl návodem pro ředitele škol, učitele a vedoucí školních knihoven. Cílem tohoto textu mělo být poskytnutí metodické podpory a pomoci při budování a vedení školních knihoven. A tak vzniklo právně nezávazné *Doporučení MŠMT k činnosti a funkci školní knihovny na základních a středních školách* (Čumplová 2008a). Tomuto doporučení i dalším metodickým manuálům se budu věnovat v následující podkapitole.

5.1 Metodická podpora

Tato část je věnována metodickým manuálům pro školní knihovny, kterých v posledních letech vzniklo hned několik. Vedle Doporučení MŠMT zde bude zmíněna Příručka pro školní knihovny vzniklé činností Centra pro školní knihovny a dále se budu zabývat Směrnicí IFLA (Mezinárodní federace knihovnických sdružení a institucí) a UNESCO pro školní knihovny.

Doporučení MŠMT považuji za velmi důležitý dokument, a proto bych se mu rád na následujících řádcích věnoval podrobněji. Doporučení se skládá z osmi článků a dvou příloh. První článek se věnuje základním ustanovením, zmiňuje se zde, komu je toto doporučení určeno a jak se s ním má nakládat. Druhý článek definuje úkoly školní knihovny, mezi něž patří: vytváření informačního fondu, vedení evidence dokumentů a registrovaných uživatelů, podpora čtenářství, rozvoj čtenářské a informační gramotnosti, spolupráce s kulturními, zájmovými a vzdělávacími institucemi v regionu, nabídka volnočasových aktivit. Třetí článek obsahuje řízení a personální zabezpečení školní knihovny. V tomto článku jsou především určeny role a úkoly ředitele školy a vedoucího školní knihovny. Vedoucím školní knihovny by měl být buď pedagog s doplněným knihovnickým kurzem, nebo profesionální knihovník, který by měl budovat, zpravovat, ochraňovat a zpřístupňovat knihovní fond. Čtvrtý článek se věnuje financování školní

knihovny. Ředitel musí brát v potaz správné rozdělení finančních prostředků na odměnu pracovníka knihovny, doplňování fondu a též na materiální a technické zabezpečení. V pátém článku se dozvídáme, co je to knihovní fond, jak by měl být správně uspořádán a budován. Šestý článek je o knihovnicko-informačních službách, které člení na základní (např. výpůjční služba) a speciální (např. rešerše). Sedmý článek určuje, jaké materiální a technické zařízení by mělo být ve školních knihovnách nabídnuto. Poslední článek se věnuje metodické pomoci školním knihovnám a odkazuje zde tak zejména na Centrum pro školní knihovny a na Klub školních knihoven. V příloze poté najdeme návrh řádu školní knihovny a také doporučení pro vybavení různých typů školních knihoven. (Doporučení MŠMT 2009, s. 47-67)

Z aktivity Centra pro školní knihovny vznikla o rok dříve *Příručka pro školní knihovny jako studijní a informační centra na základních a středních školách*. Tento metodický manuál je daleko rozsáhlejší a zároveň odbornější, jelikož se zde detailně věnuje všem důležitým činnostem školní knihovny. Manuál je rozdělen na sedm částí se stejným počtem příloh. Není nutné je zde všechny popisovat, jak bylo učiněno u předchozího manuálu, protože se v mnoha ohledech shodují. Hlavní rozdíly je možno sledat v již zmiňované detailnosti. Pro školní knihovníky je nejdůležitější pátá část, která se věnuje knihovnímu fondu. Naleznou zde užitečné informace nejen o přijímání a katalogizaci nových knihovních přírůstků, ale také o tom, jak fond doplňovat a chránit (Čumplová, Nejezchlebová a Švastová 2008).

Posledním dokumentem, kterému bych se v této části rád věnoval, je *Směrnice IFLA a UNESCO pro školní knihovny*, jejíž hlavní myšlenky vychází z *Manifestu UNESCO a IFLA o školních knihovnách* (Manifest UNESCO a IFLA o školních knihovnách 1999). Tento dokument se od předchozích liší v tom, že je mezinárodní, a tudíž je obecnější. Zároveň byl vydán dříve, díky čemuž mohl fungovat jako dobrý podklad a inspirace pro dokumenty vzniklé v ČR. Skládá se převážně z různých doporučení týkajících se vybavení, dovedností a povinností personálního obsazení, programů a aktivit, ale též propagace, což může být pro mnoho školních knihoven poučné (Směrnice IFLA a UNESCO pro školní knihovny 2003). Tento dokument byl již aktualizovaný o novější poznatky, avšak nebyl dosud přeložen do češtiny (International Federation of Library Associations and Institutions 2015). Školy mohou také využít, vedle metodických manuálů a doporučení, poradenské služby webových portálů Klub školních knihoven (Svaz knihovníků a informačních pracovníků České republiky 2019) nebo Centrum pro školní

knihovny (Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského 2019).

Různé metodické manuály a doporučení vznikaly i v zahraničí a dle mého názoru se jim ty české svou kvalitou zvládnou vyrovnat. Nejvlivnějším a pravděpodobně nejčastěji využívaným zdrojem jsou již zmiňované směrnice od IFLA a UNESCO, které byly přeloženy do mnoha světových jazyků. Dále existují např. pokyny vydané britskou asociací školních knihoven SLA pro 1. (School Library Association 2015a) a 2. stupeň ZŠ (School Library Association 2015b). Rovněž Slovensko má svou vlastní a obsáhlou příručku (Cenigová 2008).

II. EMPIRICKÁ ČÁST

6 Výzkumný cíl

Původním obecně stanoveným cílem této diplomové práce bylo zjistit, jakým způsobem fungují školní knihovny ve vybrané oblasti a jaké postoje k jejich úloze a činnosti zauímají ředitelé, učitelé, ale také žáci vybraných škol. Posléze jsem se rozhodl, že za zkoumanou oblast zvolím Jablonec nad Nisou, kde nyní pobývám a též pracuji. Poté, co jsem během sepisování teoretické části získal řadu informací o fungování školních knihoven, jsem si také uvědomil, že bych ze svého zájmu neměl vynechávat ani školní knihovníky, kteří ve školních knihovnách sehrávají snad tu nejdůležitější roli. Proto jsem se rozhodl zjistit i jejich postoje. Na základě těchto údajů byl hlavní výzkumný cíl doplněn a nyní zní následovně: Zjistit, jakým způsobem fungují školní knihovny v Jablonci nad Nisou a jaké postoje k jejich úloze a činnosti zauímají ředitelé, školní knihovníci, učitelé, ale také žáci vybraných škol. Pro lepší uchopení celého výzkumu je tento hlavní cíl rozčleněn na dílčí cíle:

1) Zjistit, jaký význam školní knihovně připisují ředitelé.

- Zjistit, jakou funkci školní knihovna plní.
- Zjistit, jak je školní knihovna zajištěna po finanční a personální stránce.
- Zjistit, jak vypadá jeho spolupráce se školním knihovníkem.
- Zjistit, zdali má školní knihovna svůj program a zdali je zasazen do ŠVP.

2) Zjistit, kdo vykonává funkci školního knihovníka a jak vidí svou roli.

- Zjistit, jakou má kvalifikaci k výkonu této funkce.
- Zjistit, jaké služby jsou nabízeny návštěvníkům knihovny.
- Zjistit, jak je školní knihovna vybavena po vizuální, technické a materiální stránce.
- Zjistit, zdali svou činností motivuje žáky ke čtení a rozvíjí jejich informační a čtenářskou gramotnost.
- Zjistit, jakou formou je možné se dozvědět o chystaných akcích nebo knižních

novinkách a zdali má školní knihovna online katalog.

3) Zjistit, co je dle učitelů hlavním přínosem školní knihovny.

- Zjistit, jakým způsobem je učiteli knihovna využívána.
- Zjistit, jak vypadá jejich spolupráce se školním knihovníkem.
- Zjistit, zdali jim školní knihovna nabízí literaturu pro jejich další rozvoj.
- Zjistit, co by si přáli, aby jim knihovna nabízela, a jak by ji šlo změnit.

4) Zjistit, jak školní knihovna napomáhá žákům v jejich učení.

- Zjistit, jestli a kdy žáci školní knihovnu navštěvují.
- Zjistit, k jakým účelům ji využívají.
- Zjistit, jaké jsou jejich potřeby a co by si přáli ve své knihovně změnit.

7 Metodologie výzkumu

K dosažení stanovených cílů jsem se rozhodl využít dotazníků (pro učitele a žáky) a rozhovorů (s řediteli a školními knihovníky) sestavených na základě získaných teoretických znalostí. Všechny výzkumné nástroje musí mít 2 základní vlastnosti – validitu a reliabilitu. Podle Gavory (Gavora 2000, s. 71) je validita „schopnost výzkumného nástroje zjišťovat to, co zjišťovat má.“ Za reliabilní nástroje označuje ty, které jsou přesné a spolehlivé (Gavora 2000, s. 73). Důvodem, proč byl pro tento výzkum zvolen dotazník, je jeho používání k hromadnému získávání údajů o velké skupině respondentů při nízké časové investici. V dotaznících se může vyskytovat několik typů otázek, které se dělí podle úrovně otevřenosti na: uzavřené (např. otázky typu ano/ne/nevím), otevřené (volná odpověď), polouzavřené (nabídka alternativní odpovědi a následné vysvětlení) a škálované (odstupňované hodnocení jevu) (Gavora 2000, s. 99-104). Mou snahou bylo využít všechny typy otázek v obou dotaznících, což se podle mého názoru podařilo. Co se týká rozhovoru, ten se převážně používá, chce-li výzkumník získat informace o názorech, postojích nebo záměrech. Mezi hlavní klady rozhovorů patří volnost v kladení otázek, možnost jejich dovysvětlení a získání důvěrných informací. Je však časově náročnější, složitěji se zaznamenávají a následně vyhodnocují odpovědi a kvalita získaných informací velmi záleží na kvalitě výzkumníka. Rozhovory lze rozdělit do tří kategorií: strukturované (použití pouze předem připravených otázek a alternativ odpovědi), polostrukturované (tazatel používá předem připravené otázky, avšak reaguje na podněty) a nestrukturované (volný dialog nad určitým tématem) (Skutil a kol. 2011, s. 89-91). Rozhovory, které jsem vedl s řediteli i školními knihovníky, jsem se snažil vést polostrukturovaně, a tudíž bylo v mém zájmu se doptávat na zajímavé podněty. I přesto, že jsem rozhovory nahrával v mobilní aplikaci, byla jejich kvalita pro vyhodnocování dostatečná.

Výzkum jsem započal e-mailovým oslovením všech 9 ředitelů státních základních škol v Jablonci nad Nisou, z nichž bylo mým cílem vybrat pouze ty, kteří považují školní knihovny za významné místo v rámci výchovně-vzdělávacího procesu. Na tento e-mail jsem do 2 týdnů obdržel pouze 4 odpovědi, z toho 2 se vyjadřovaly záporně a schůzky se tak neuskutečnily – buď z důvodu nedostatku času, nebo kvůli absenci školní knihovny. Rozhodl jsem se tudíž, že se pokusím zbývající ředitele kontaktovat ještě telefonicky. Tímto způsobem se mi podařilo domluvit alespoň 1 další schůzku. Ostatní ředitelé ji opět odmítli z již zmiňovaných důvodů, případně přislíbili, že se s odpovědí do týdne ozvou, ale

již tak neučinili (3. pokusem o kontakt jsem tyto osoby již neobtěžoval). Po 3 absolvovaných rozhovorech s řediteli jsem se rozhodl pro podrobné zkoumání jen 2 navštívených škol. Tyto školy byly zvoleny na základě mého uvážení a nově nabytých teoretických znalostí. Jejich školní knihovny jsem v momentě výběru považoval za dobře fungující a podporované ředitelem, tudíž jsem je uznal za vhodné pro účely mého výzkumu.

Následně jsem kontaktoval školní knihovníky zvolených škol, kteří mi též poskytli rozhovor. V tomto bodě zbývalo získat už jen postoje žáků a učitelů. Data od žáků jsem získal za pomoci online dotazníku, který jsem vytvořil v aplikaci Formuláře Google, a učitelů ICT, kteří nechali žáky vyplnit dotazníky během svých hodin. Jako cílovou skupinu jsem vybral žáky vyšších ročníků, kteří procházejí školou již delší dobu a zároveň jsou schopni utvářet soudy. Stejným způsobem jsem oslovil učitele, a to z toho důvodu, abych mohl získat co nejvíce odpovědí. Abych zvýšil šance návratnosti online dotazníků, požádal jsem právě školní knihovníky, aby mi pomohli s jejich distribucí, což mělo podle mého názoru kladný výsledek.

Do výsledného výzkumného souboru tedy patří: 2 ředitelé (+1 vyřazený, avšak některé jeho podněty byly zajímavé, a proto budou zmíněny), 15 pedagogů, 2 školní knihovníci a 119 žáků. Dle Gavory (Gavora 2000, s. 64; též Skutil a kol. 2011, s. 67) je možné mnou zvolený výběr označit za záměrný, protože byl uskutečněn na školách, které jsou relevantní pro můj výzkum – tzn. mají fungující, ředitelem podporovanou školní knihovnu. U tohoto typu výběru je však důležité mít na paměti, že jeho výsledky není možné zobecňovat. Avšak pro můj výzkum, jehož cílem je zkoumat pouze vybrané školní knihovny, je tento přístup dostačující.

Získané odpovědi od všech dotazovaných subjektů budou analyzovány a interpretovány metodami kvantitativně i kvalitativně orientovaného výzkumu. Mezi hlavní rozdíly mezi jednotlivými přístupy je zaměření kvantitativního výzkumu na číselné údaje, jejichž hlavní předností je jejich možnost matematického zpracování (např. průměr, sčítání, procentuální zastoupení). Na druhé straně výsledkem kvalitativního výzkumu jsou údaje ve slovní podobě (např. popis). Liší se také v postoji výzkumníka ke zkoumaným jevům. Zatímco výzkumník kvantitativního výzkumu se od zkoumaných jevů snaží držet odstup kvůli zajištění nestrannosti pohledu, výzkumník kvalitativního výzkumu se snaží se zkoumanými osobami sblížit, aby jim lépe porozuměl a následně je podrobněji popsal (Gavora 2000, s. 31). Další rozdíly uvádí Skutil (Skutil a kol. 2011, s. 74-75): kvantitativní

výzkum se svým charakterem snaží o objektivnost, druhý přístup o subjektivnost; kvantitativní výzkum upřednostňuje velké množství zkoumaných osob, druhému přístupu vystačí i osoba či skupina; kvantitativní výzkum využívá dotazníky, testy, pozorování, experimenty nebo rozhovor, zatímco kvalitativní výzkum je založen na dlouhodobém terénním výzkumu a nestrukturovaném pozorování s různou měrou účasti; kvantitativní výzkum zpracovává data statisticky a snaží se o jejich zobecnění a interpretaci, kvalitativní výzkum data interpretuje na základě subjektivního porozumění; výsledkem kvantitativního výzkumu je zobecnění výsledků na celou populaci, zjištění zákonitostí, výzkumná zpráva je výstižná a přehledná, avšak výsledkem kvalitativního výzkumu je vysvětlení chování lidí v určitém kontextu s platností jen pro danou skupinu či jednotlivce, zpráva bývá interpretační, nebo deskriptivní. Na základě těchto informací není lehké mnou realizovaný výzkum zařadit do jedné či druhé kategorie. Kvantitativní metoda sice bude využita (např. statistické zpracování žákovských dotazníků), ale pouze v rámci 2 vybraných škol, což vyznívá spíše pro kvalitativní výzkum (výsledky tudíž nelze zobecňovat). Pro splnění vytyčeného cíle bylo nutné proniknout do hloubi školy – tzn. že do kontextu bylo potřeba získat výpovědi zástupců 4 kategorií (ředitel, učitel, školní knihovník, žák), z tohoto pohledu by se jednalo také spíše o kvalitativní výzkum. Pro kvalitativní výzkum vyznívá též výzkumný charakter, počet zkoumaných osob, zpracování dat, výsledky a podoba závěrečné práce. Naopak metody kvantitativního výzkumu lze spatřit v technikách, metodách a částečně u zpracování dat.

8 Výsledky výzkumu

V následujících podkapitolách budou analyzovány a interpretovány výsledky, které byly získány během prováděného výzkumu. Vzhledem k etickým principům a zájmům zachování anonymity (Skutil a kol. 2011, s. 25-27) budou školy, případně ředitelé, školní knihovníci, učitelé a žáci označováni velkými písmeny abecedy. Tato kapitola je rozdělena do 6 částí (podkapitol), a to dle jednotlivých zkoumaných kategorií. Poslední podkapitola se bude věnovat návrhu modelu moderní školní knihovny.

8.1 Postoje ředitelů vybraných ZŠ k úloze a činnosti školní knihovny

Jak již bylo zmíněno v metodologii výzkumu, podařilo se mi získat 3 rozhovory s řediteli jabloneckých základních škol. Účelům mého výzkumu však vyhovovaly pouze 2 navštívené školy. I přesto jsem se rozhodl, že zde zmíním vybrané teze z rozhovoru se 3. ředitelem, protože poukazují na zajímavá fakta (viz ZŠ "C"). Výpovědi ředitelů budou interpretovány jednotlivě a následně se je pokusím porovnat. Otázky pro ředitele, které jsem sestavil na základě získaných teoretických znalostí, lze najít v příloze. Jsou založeny zejména na získávání názorů a informací o významu, funkcích či financích školní knihovny. Na počátku rozhovoru jsem vždy požádal o souhlas k nahrávce a ředitele ujistil o zachování anonymity.

Cílem této podkapitoly tedy bude zodpovězení již prezentovaných dílčích cílů. Ty zároveň poslouží jako osnova pro následnou interpretaci. Pro lepší orientaci je zde opětovně uvádím:

Zjistit, jaký význam školní knihovně připisují ředitelé.

- Zjistit, jako funkci školní knihovna plní.
- Zjistit, jak je školní knihovna zajištěna po finanční a personální stránce.
- Zjistit, jak vypadá jeho spolupráce se školním knihovníkem.
- Zjistit, zdali má školní knihovna svůj program a zdali je zasazen do ŠVP.

Důležitost školní knihovny nacházející se na ZŠ "A" je přímo cítit. Knihovna se nachází na vhodném místě, ke kterému má dobrý přístup většina školy. Její význam a zároveň funkce zde tkví zejména v půjčování knih, nabídce knižních novinek a v kvalitních dětských publikacích. Její hodnotu dokazuje také to, že je otevřena denně o velkých přestávkách, ale také v odpoledních hodinách (většinou v době pauzy před odpoledním vyučováním), a tak mají žáci spoustu času k návštěvě. Díky tomu může být v případě zájmu využívána jako studovna a čítárna. Důvodem, proč je jí zde věnována pozornost, je snaha o zvýšení úrovně čtenářství a čtenářské gramotnosti. Zároveň se zde žáci učí vnímat knihy jako zdroj relaxace, knihovna jim nabízí knihy, které sami nevlastní, snaží se je nalákat k častějšímu čtení a přetransformovat nečtenáře v čtenáře. Knihovna zde slouží také výuce – je využívána zejména učiteli českého jazyka a literatury, dále zde probíhají čtenářské dílny.

Po personální stránce je knihovna zajištěna 2 knihovnicemi, které ve škole působí zároveň jako učitelky, bohužel však nemají knihovnické vzdělání. Finančně je, dle slov pana ředitele, zabezpečena z rozpočtu školy dostatečně. Roční rozpočet na nákup nových knih je zhruba 7000 Kč. Peníze jsou využívány zejména na doplňování fondu. Pro vznik školní knihovny (před 5 lety) byla důležitá finanční injekce ve výši okolo 150 000 Kč, za něž byla knihovna vybavena novými knihami i nábytkem. Tyto peníze škola získala díky účasti na projektu. Spoustu knih získala knihovna také díky jabloneckému projektu "Daruj knihu", jehož cílem bylo dostat do škol nepotřebné knihy z domácností.

Za nedostatek může být považována nepřilíčná spolupráce mezi ředitelem a knihovníkem. Avšak problematika školní knihovny bývá alespoň projednávána hromadně na pedagogické radě. Dalším nedostatkem je absence programu, který by mohl být zasazen do ŠVP a mohl tak pomáhat rozvíjet klíčové kompetence žáků.

Školní knihovna na ZŠ "B" je svým způsobem specifická, a to díky tomu, že se zde nacházejí knihovny dvě. První knihovna je využívána pouze učiteli a slouží jako zásobník materiálů pro plánování a přípravu výuky. Druhá knihovna je pobočkou městské knihovny, a tak dopoledne slouží žákům školy a odpoledne veřejnosti (tento typ školní knihovny je popsán v 1. kapitole; tímto způsobem, dle mých informací, fungují ještě alespoň 1-2 pobočky jablonecké městské knihovny). Její význam je zejména ve snaze seznamovat žáky od nejmladších ročníků s možností výpůjček a vést je k pravidelnému navštěvování školní knihovny. Pan ředitel knihovnu dokonce popisuje jako „nezastupitelné místo, bez něhož si výuku ani nelze představit.“ I zde je její funkce především v nabídce pestrých knih a

rozvoji čtenářské gramotnosti, ale podle ředitele také informační gramotnosti, protože zde mají žáci možnost vyhledat informace, vytřídit je a ověřit jejich platnost.

Učitelská knihovna je zde spravována učiteli daných oborů, naopak pobočka městské knihovny je vedena profesionální knihovnicí, avšak bez pedagogického vzdělání. Dostupné finance jsou na základě požadavků využívány k doplňování knihovního fondu v učitelské knihovně, a to ve formě nových knih, encyklopedií, ale také filmů, deskových a logických her. Pobočku městské knihovny financuje centrální městská knihovna.

Zajímavě zde probíhá spolupráce mezi školou a knihovníkem pobočky městské knihovny. Ten totiž nabízí přípravu tématicky zaměřených hodin a besed (např. Vánoce, Velikonoce), a dále žáky seznamuje s fungováním knihovny či knižními novinkami. Tento fakt poukazuje na její široké využití napříč školou. Její zdroje (i zdroje učitelské knihovny) slouží jako zdroj materiálů pro skupinovou práci, projekty a čtenářské dílny. Avšak co se týče spolupráce mezi ředitelem a knihovníkem, ta se zde na pravidelné úrovni nevyskytuje.

Vzhledem k tomu, že učitelská knihovna působí hlavně jako zásobník materiálů pro učitele a že druhá knihovna je pobočkou městské knihovny, ani zde nenalezneme v ŠVP program školní knihovny.

Důvodem, který mě vedl k tomu, abych si pro svůj výzkum nevybral ZŠ "C", je absence centrální školní knihovny (v současné době zde však vzniká klidová zóna/čítárna). V této škole mají alespoň na 1. stupni tzv. třídní knihovničky, které obsahují nejčastěji knihy vyřazené či darované (např. jablonecký projekt "Daruj knihu"). Nemají zde tedy ani hlavního školního knihovníka, protože každá třídní učitelka se stará o svou knihovničku. Přesto jsem se rozhodl publikovat alespoň vybrané informace, jelikož paní ředitelka na problematiku školních knihoven nahlíží podobně jako ředitelé školy "A" i "B", avšak kvůli velikosti školy a nedostatku financí jí není schopna vybudovat. Význam školních knihoven vidí zejména v rozvoji čtenářské gramotnosti a možnosti výpůjčky knih, jejichž ceny označuje za vysoké a jež si rodiče nemohou finančně dovolit. Vzhledem k absenci knihovny škola alespoň spolupracuje s městskou knihovnou, kde se žáci zúčastňují zajímavých programů a je jim zde nabízena možnost absenčních výpůjček. Škola "C" je exemplární ukázkou toho, že kvůli legislativním nedostatkům školy nemají finance na to, aby knihovnu vybudovaly a následně vedly v souladu se vzniklými doporučeními (viz kapitola Legislativa). Škole lze alespoň přičíst k dobru, že se snaží vést malé knihovničky a že vede žáky k využívání městské knihovny. Tato situace nejvíce ubližuje žákům 2. stupně, kteří tak ve své škole nemají žádnou možnost výpůjčky, ba co víc – není jim zde nabízena

možnost rozvoje klíčových kompetencí.

Porovnáme-li ředitele ZŠ "A" i "B", zjistíme, že se ve svém přístupu ke školní knihovně výrazně neliší. Oba ji považují za důležité místo v rámci výchovně-vzdělávacího procesu, a to hlavně díky tomu, že rozvíjí čtenářství, čtenářskou gramotnost a celkově vytváří kladný vztah ke knihám a informacím obecně. Obě školní knihovny také splňují nejdůležitější funkci, tedy podporu výchovně-vzdělávacího procesu (Slovenská pedagogická knižnica 2004, s. 2-4), ale též fungují jako půjčovna knih pro volný čas. Co se týče finanční stránky věci, ředitel ZŠ "B" má obrovskou výhodu, že jeho žáci využívají pobočku městské knihovny, která ji i sama financuje, a tak může doplňovat zejména knihovnu určenou učitelům. Ředitel školy "A" sice musí doplňovat knihovnu ze školních zdrojů, ale za pomoci ušetřených financí, knižních darů či evropských projektů je zdejší knihovna zásobena kvalitně. Za negativum lze označit kvalifikaci pracovníků obou knihoven – zatímco v ZŠ "A" nalezneme učitelku bez knihovnického vzdělání, v ZŠ "B" je to naopak. V ideálním případě by měl být školní knihovník vzdělán pedagogicky i knihovnický (Čumplová 2008a). Dalším záporem může být nespolupráce mezi ředitelem a školním knihovníkem, ta by měla vést k vzájemné informovanosti o dění na škole (Lance, Rodney a Russell 2007, s. 159). To však může být způsobeno tím, že se nejedná o tak velké školy, a tudíž jsou obě strany o vzájemné činnosti informovány dostatečně. Za největší nedostatek považují absenci programu školní knihovny. Pokud by byl správně sepsán a následně uveden do praxe, mohla by školní knihovna podporovat nejen cíle ŠVP v oblasti *Literární výchovy a Informačních a komunikačních technologií*, ale hlavně rozvoj klíčových kompetencí (viz Úspěšná moderní školní knihovna).

8.2 Postoje školních knihovníků vybraných ZŠ k úloze a činnosti školní knihovny

Tato část je věnována výhradně školním knihovníkům ze ZŠ "A" a "B" a jejich postojům k úloze a činnosti školní knihovny. Budou zde interpretovány jejich výpovědi získané díky polostrukturovaným rozhovorům, jejichž otázky se nacházejí v příloze. Otázky byly rozděleny do 4 tematických okruhů. První okruh je zaměřen na osobu školního knihovníka a jeho postoje, druhý na funkce a služby knihovny, třetí na podporu výchovně-vzdělávacího procesu a poslední je zaměřen na čtenářskou a informační gramotnost. Po získání určité praxe (z předchozích 3 rozhovorů s řediteli) jsem se již necítil tolik nervózně, a tudíž jsem byl schopen se lépe doptávat a získat tak více zajímavých informací. Otázky do rozhovorů byly opět sestaveny na základě získaných teoretických znalostí. Vzhledem k důležitosti osoby školního knihovníka (viz Teoretická část) rozhovor obsahuje až 3x více otázek než rozhovor s řediteli. Před zahájením rozhovoru jsem oba knihovníky ujistil o zachování jejich anonymity a ústně požádal o souhlas k nahrávce. Výpovědi školních knihovníků budou opět interpretovány jednotlivě a v závěrečné části budou porovnány. Pro lepší přehlednost zde opět uvádím dílčí cíle, na něž se v průběhu této podkapitoly pokusím odpovědět.

Zjistit, kdo vykonává funkci školního knihovníka a jak vidí svou roli.

- Zjistit, jakou má kvalifikaci k výkonu této funkce.
- Zjistit, jaké služby jsou nabízeny návštěvníkům knihovny.
- Zjistit, jak je školní knihovna vybavena po vizuální, technické a materiální stránce.
- Zjistit, zdali svou činností motivuje žáky ke čtení a rozvíjí jejich informační a čtenářskou gramotnost.
- Zjistit, jakou formou je možné se dozvědět o chystaných akcích nebo knižních novinkách a zdali má školní knihovna online katalog.

Jak již bylo zmíněno v předchozí části, školní knihovnice na ZŠ "A" bohužel nemá knihovnické vzdělání ani kurz. Ke knihám má však velmi blízko vzhledem ke své aprobaci učitelky českého a německého jazyka. Svou nekvalifikaci však vynahrazuje pětiletou praxí ve školní knihovně a pílí. Skloubit obě funkce může být náročné hlavně po časové stránce, jelikož je knihovna otevřena o všech velkých přestávkách a navíc i o hodinách před odpoledním vyučováním. Naštěstí se o svou funkci dělí s učitelkou z prvního stupně, která

vypomáhá právě o hodinách před odpolední výukou. V případě potřeby je využívána nárazová pomoc od žáků – např. balení, razítkování knih, pomoc s výběrem knih na konci školního roku. Roli školní knihovnice vnímá jednak jako osobu, díky níž si mohou žáci půjčovat knihy, které je baví, jednak jako osobu, která se snaží knihovnu "oživit" zajímavým programem. Jedním z nich je "LiStOVáNí", které je zaměřeno na scénické čtení a cílí na motivaci žáků ke čtení. Tato akce zde proběhla již druhým rokem.

Základní službou, která je zde nabízena, je půjčování knih. Zapůjčené knihy žáci využívají buď ke zpříjemnění volného času, nebo v rámci předmětu český jazyk – cvičení, který je zaměřen na rozvoj čtenářské gramotnosti, případně pro tvorbu čtenářských deníků. Díky tomu, že je knihovna otevřena během hodin volna a velkých přestávek, ji žáci také mohou za dozoru využívat jako studovnu – mohou si zde číst, psát si domácí úkoly, apod. Kromě žáků je knihovna využívána též učiteli a jinými zaměstnanci školy. Avšak odbornou literaturu mají ve svých kabinetech.

Po vizuální stránce je knihovna zařízena velice příjemně. Je upravená a čistá. Knihy jsou volně dostupné ve vitrinách. Stěny jsou polepené žákovskými pracemi a motivačními citáty. Nachází se zde také nástěnka s konanými akcemi a řádem školní knihovny. Hojně využívaným vybavením jsou sedací vaky, polštáře a koberec. Knihovna je přizpůsobena pro výuku, a tak zde nalezneme lavice a židle sestavené do tvaru písmene U, dále pak bílou popisovací tabuli, interaktivní tabuli a 1 počítač, který slouží výuce (žákům ne). Fond je tvořen pouze tištěnými knihami a staršími vydáními populárně naučných časopisů (žádné periodikum zde však není odebíráno pravidelně). Fond je doplňován jednou ročně z částky 7000 Kč. Nové knihy jsou následně vystaveny ve společné vitrině. Většina fondu (asi 60 %) je stará jako školní knihovna samotná – 5 let. Průměrně se zde vypůjčí okolo 10 knih denně.

Vzhledem k vhodnému vybavení je knihovna navštěvována též učiteli s třídami – většinou v rámci čtenářských dílen. Využívá se též při různých školních akcích a soutěžích (např. recitační soutěž). Tímto způsobem působí jako kulturní centrum školy. Sama školní knihovnice se na vyučování ostatních učitelů nepodílí, hlavně kvůli tomu, že sama působí jako učitelka českého jazyka, a tak využívá materiály školní knihovny během svých hodin. Avšak na základě žádosti a upřesnění tématu je schopna připravit potřebné materiály pro ostatní učitele. Stejnou možnost mají i žáci, kteří zpracovávají referát či domácí úkol, ale ti většinou hledají knihy spíše pro volný čas. Díky tomu, že mají žáci možnost vypůjčit si knihu denně, školní knihovnice předpokládá, že se jejich čtenářská gramotnost zvyšuje. Z funkce školní knihovnice ji však nijak nerozvíjí, o to se snaží během svých hodin

českého jazyka nebo český jazyk – cvičení, který je k těmto účelům vytvořen (1 hodina týdně v 6. třídě). Není zde rozvíjena ani informační gramotnost, tu má podle knihovnice na starosti učitel ICT. Ke čtení žáky motivuje také spíše ze své funkce učitelky českého jazyka, a to zejména o hodinách literatury.

V případě, že se ve školní knihovně koná nějaká zajímavá akce, mohou se o ní žáci dozvědět prostřednictvím plakátů či hlášení v rozhlase, které je rovněž používáno k oznamování knižních novinek. Bohužel však školní knihovna nemá založenou internetovou stránku ani facebookovou skupinu, díky níž by se podle mého názoru dostaly informace k více žákům. Chybí zde také automatizovaný knihovní systém a online katalog, který by v mnohém ušetřil práci a přitom nemusí být pořízen za velké náklady (např. integrovaný modul v systému Bakaláři).

Na ZŠ "B" jsem prováděl 2 rozhovory – první s knihovnicí pobočky městské knihovny a druhý (velmi zkrácený) se zástupkyní ředitele, od které jsem chtěl získat dodatečné informace o podpoře čtenářství přímo ze strany školy. Tato knihovna je otevřena pouze jednou týdně, avšak po celý den – dopoledne pro žáky (7:30-13:45) a odpoledne pro širokou veřejnost (do 17:00). Na rozdíl od ZŠ "A" zde jako školní knihovnice působí profesionální knihovnice zaměstnaná městskou knihovnou. Sice nemá pedagogické vzdělání, ale účastní se různých kurzů v liberecké knihovně (např. rozvoj kritického myšlení nebo čtenářské gramotnosti), čímž se snaží tento nedostatek kompenzovat. Navíc má jako knihovnice již nejméně 20letou praxi. Svou roli v rámci školy vnímá jako osobu, která žákům zprostředkovává výpůjčku knih a motivuje je ke čtení.

Kromě výpůjčních a studijních služeb zde žáci mohou využívat počítač, internet či kopírku. Složitější služby, jako meziknihovní výpůjční služba nebo rešerše, je možno využívat v centrální knihovně, ke které mají žáci též přístup díky svým průkazkám. Dále knihovnu využívají převážně učitelé 1. stupně, kteří ji navštěvují společně se svými žáky. Ti se zde učí orientovat, půjčují si knihy nebo jim je zde připraven program či beseda "na míru" (např. Vánoce, knihtisk, historie papíru). Na základě žádosti též připravuje materiály pro učitele, kteří je následně využívají při svých hodinách. Tímto způsobem se tedy knihovnice zúčastňuje výuky.

Po vizuální stránce je knihovna relativně přívětivá. Svým designem připomíná spíše klasickou knihovnu pro dospělé, ale to je dáno tím, že spadá pod centrální městskou knihovnu. Má alespoň veselou výmalbu. Sběrka knih a časopisů je volně dostupná na klasických policích. Nachází se zde okolo 5000 knih různého stáří. Žáci si mohou vypůjčit jak knihy a časopisy, tak deskové hry (zhruba 14). Denně se zde vypůjčí v průměru 250

knih, toto číslo je však zkrácené otevírací dobou a je spojené s výpůjčkami pro dospělé. Elektronické zdroje (e-knihy, audioknihy) jsou dostupné přes čtenářské konto a na webových stránkách centrální knihovny je tak možno si je stáhnout. Fond je doplňován a spravován oddělením katalogizace v centrální knihovně. Pro účel studia se zde nachází též stůl s 3 židlemi a také počítač určený pro všechny. V případě návštěvy celé třídy jsou zde k dispozici koberečky a polštáře.

Čtenářská gramotnost je zde rozvíjena pomocí dílen čtení a metod kritického myšlení. Žákům je během těchto hodin nabídnut výběr knih (úměrně k jejich věku), poté, co si knihu vyberou a chvíli si čtou, dostávají dotazy týkající se např. hlavního hrdiny, apod. Tímto zajímavým způsobem a pozitivním přístupem jsou podle mého mínění zároveň motivováni k tomu, aby četli. Z pohledu školy je čtenářská gramotnost rozvíjena v hodinách českého jazyka a též v rámci čtenářských dílen. Škola nabízí také čtenářský klub (je určený zejména pro žáky 1. stupně), který funguje jako zájmový kroužek a využívá nově vybudovanou klidovou zónu se sedacími pytlí a vlastní malou knihovničkou. V rámci něj je též rozvíjena čtenářská gramotnost. Informační gramotnost je rozvíjena pouze v rámci ICT, případně zájmového kroužku, a to vzhledem k absenci většího počtu počítačů v knihovně. Nicméně počítače z odborné učebny jsou dva dny v týdnu přístupné pro žáky i v odpoledních hodinách, aby mohli pracovat na svých referátech či domácích úkolech.

Co se týče nabízených akcí, v knihovně neprobíhají žádné (na starost je má centrální městská knihovna), ale škola samotná se snaží získávat zajímavé spisovatele pro autorské čtení. O takovýchto akcích se žáci následně dozvídají díky svým třídním učitelkám. O knižních novinkách též knihovna neinformuje, pouze je vystavuje na speciálních poličkách, nebo je představuje při besedách. Uživatelé knihovny mají možnost využít online katalog KOHA, ke kterému mají přístup přes webové stránky centrální knihovny.

Knihovnice z obou organizací jsou v mnoha ohledech rozdílné (stejně jako jejich knihovny), avšak ty nejdůležitější předpoklady dobrého školního knihovníka (i knihovny) sdílejí. Z jejich vystupování číší elán, nadšení a láska ke knihám, která je pro žáky, hlavně ty mladší, nakažlivá. Vnímají se jako důležité osoby v rámci výchovně-vzdělávacího procesu, jejichž posláním je motivovat žáky ke čtení a rozvíjet jejich čtenářskou gramotnost. Sdílejí také mnohaletou praxi a snahu o překonání svých kvalifikačních nedostatků. Služby nabízených knihoven se také výrazně neliší – jedná se hlavně o výpůjčky a nabídku prostoru buď pro samostudium, nebo vzdělávání pro celou třídu.

První rozdíly lze spatřit v otázce vizuálního, materiálního a technického vybavení. Školní knihovna "A" nabízí příjemnější prostředí po vizuální stránce, zároveň se zde nachází větší prostor pro výuku a interaktivní tabule, a tak může být využívána pro více účelů a více učitelů. Naproti tomu je knihovna v ZŠ "B" lépe vybavena po materiální stránce (více knih, časopisy, e-knihy, deskové hry) a nabízí k využití počítač a internet pro žáky. Knihovnice se liší také v přístupu k rozvoji čtenářské gramotnosti a motivaci ke čtení. Na ZŠ "A" jsou žáci motivováni a jejich čtenářská gramotnost je rozvíjena jen v hodinách českého jazyka a literatury. Na ZŠ "B" se o tyto věci stará knihovnice, která je ale podporována také ostatními učiteli přímo v hodinách nebo na kroužku čtenářského klubu. Informační gramotnost je na obou školách rozvíjena v rámci hodin ICT, což je způsobeno absencí počítačů v knihovnách.

Rozdíly jsou čitelné také v propagaci knihovny. Školní knihovna "A" se o svých akcích či nových knihách snaží informovat za pomoci plakátů či školního rozhlasu. Na škole "B" toto neprobíhá. Bohužel ani jedna knihovna se nedrží s dobou sociálních sítí a nemá facebookovou stránku, kde by mohla též o svých novinkách a akcích informovat. To může mít za následek např. nižší návštěvnost. Alespoň školní knihovna "B" má automatizovaný knihovní systém a online katalog, který ušetří čas a práci nejen knihovníkovi. Dle získaných údajů ho však knihovna "A" až tak nepotřebuje vzhledem k počtu knih, které se denně vypůjčí.

I přes některé nedostatky považují obě knihovny za řádně a kvalitně vedené a jejich knihovnice za ženy na správném místě.

8.3 Postoje učitelů vybraných ZŠ k úloze a činnosti školní knihovny

V rámci této podkapitoly budou interpretovány postoje učitelů obou zkoumaných škol k úloze a činnosti školní knihovny. Odpovědi byly získány za pomoci online dotazníku vytvořeného v aplikaci Formuláře Google (viz příloha č. 3). Tento typ sběru dat byl zvolen kvůli očekávané vyšší návratnosti a nižší časové náročnosti. O jeho distribuci se postaraly školní knihovnice, které jsem o tuto službu požádal, opět s ohledem na vyšší návratnost. Vzhledem k převaze otevřených otázek připomíná dotazník spíše strukturovaný rozhovor, proto mohl některé respondenty odradit. Vybrané odpovědi od učitelů ze ZŠ "B" budou v textu zobrazeny také graficky, a to kvůli jejich vyššímu počtu. Protože se mi ze ZŠ "A" podařilo získat méně vyplněných dotazníků, připadalo mi zbytečné znázorňovat i je. Stejně jako u předchozích kapitol budou popsány nejprve odpovědi učitelů ze ZŠ "A", následně ZŠ "B" a poté budou porovnány. Na tomto místě je potřeba opětovně zdůraznit, že odpovědi získané z těchto dotazníků nelze zobecňovat. Je to dané tím, že byli dotazováni pouze určití učitelé vybraných škol, a tak uvedené výsledky platí pouze pro ně. Pro přehlednost uvádím cíle, na které se na následujících řádcích pokusím získat odpovědi.

Zjistit, co je dle učitelů hlavním přínosem školní knihovny.

- Zjistit, jakým způsobem je učitelé knihovna využívána.
- Zjistit, jak vypadá jejich spolupráce se školním knihovníkem.
- Zjistit, zdali jim školní knihovna nabízí literaturu pro jejich další rozvoj.
- Zjistit, co by si přáli, aby jim knihovna nabízela, a jak by ji šlo změnit.

Ze ZŠ "A" se mi navrátilo celkem 5 dotazníků, mezi nimiž se nacházely odpovědi od učitelů dějepisu, anglického jazyka, zeměpisu, českého jazyka, ale i prvního stupně. Zástupce těchto oborů považuji za ty, kteří by měli být se školní knihovnou v co nejužším kontaktu, a tak jsou jejich výpovědi pro můj výzkum nejužitečnější. Jejich odpovědi většinou korespondovaly s cíli či způsobem práce školní knihovnice. Tudíž je zde za nejdůležitější přínos školní knihovny označována možnost výpůjčky knih, ale také rozvoj čtenářských dovedností a gramotnosti. Za progresivní bych označil odpověď, která za hlavní přínos školní knihovny uvedla stmelování žáků a učitelů, což je přesně to, o co se moderní školní knihovna má snažit.

Nejčastěji je jimi využívána jednou měsíčně, a to zejména pro přípravu na

vyučování, půjčování knih pro žáky (čtenářský deník, odborná literatura, mimočítanková četba), ale i pro osobní účely. Pouze jeden respondent knihovnu nevyužívá. Přímo s žáky školní knihovnu navštěvují jen učitel českého jazyka a učitel prvního stupně (jednou za čtvrtletí). S žáky zde pracuje přímo učitel, pod jehož dozorem pracují s textem, případně si zde vybírají knihy pro své čtenářské deníky. Ti, co ji nenavštěvují, nejvíce argumentují nedostatkem potřebné literatury.

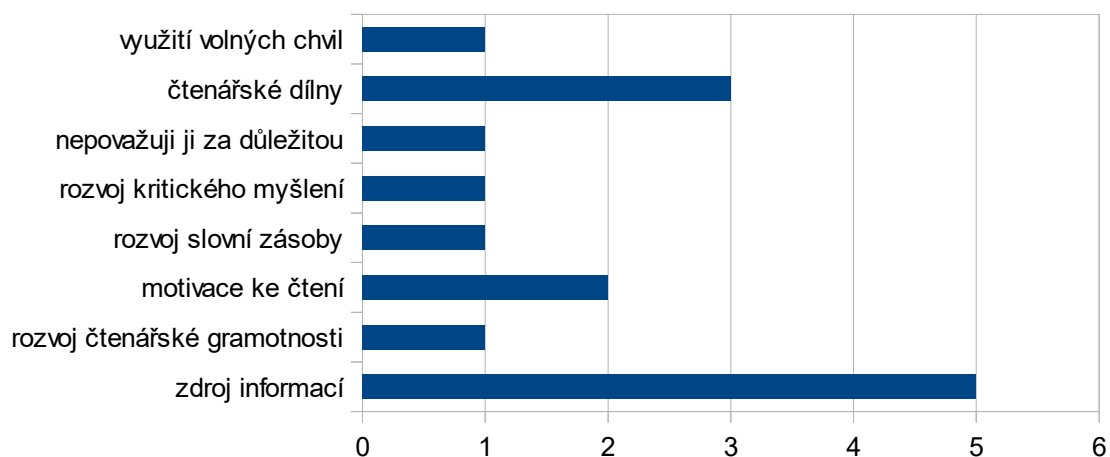
Spolupráce se školním knihovníkem zde probíhá na základní úrovni – jedná se o asistenci či pomoc při hledání knih, ale zároveň poskytování informací o novinkách a doporučování zajímavých titulů. To je způsobeno tím, že čtenářská gramotnost či rozvoj čtenářských dovedností je obsažena již v hodinách českého jazyka a literatury, tudíž tuto funkci nemusí plnit školní knihovnice.

Odpovědi na otázku, zdali mají ve školní knihovně dostatek literatury pro jejich rozvoj, byly smíšené. Předpokládám, že hlavním důvodem je to, že ve školní knihovně se nachází zejména beletrie pro žáky a odborná literatura by se měla nacházet v kabinetech jednotlivých odborníků. Možným důvodem je také nedostatečná informovanost.

Z většiny odpovědí vyplývá, že jsou učitelé se svou školní knihovnou naprosto spokojeni a považují ji za příjemné místo, které nabízí možnost výpůjčky knih a trávení volného času během přestávek, ale i hodin literatury. Zaznívají zde ale také hlasy, které volají po rozšíření fondu o aktuální tituly kvalitní dětské beletrie či o nové sady knih pro práci s celou třídou. Osobně si však myslím, že školní knihovnice s určenou roční částkou dělá, co může, a že aktuálních knih je zde dostatek.

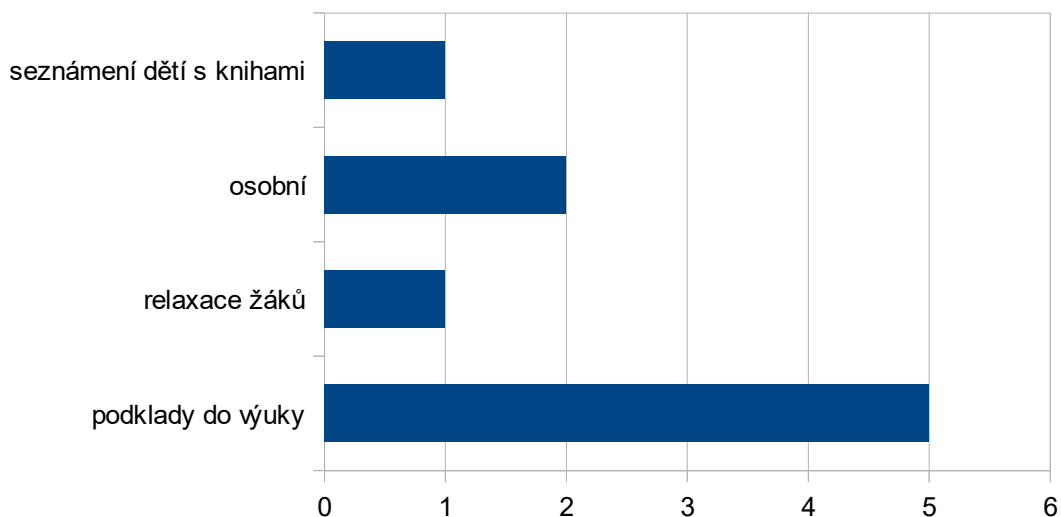
I ze ZŠ "B" se mi podařilo získat nazpět dotazníky (10) převážně od učitelů předmětů, kteří by měli být se školním knihovníkem v úzkém spojení. Jedná se o učitele českého, anglického a německého jazyka, dále učitele dějepisu, přírodopisu, ICT a prvního stupně. Na následujícím grafu (viz níže) je možné si všimnout, co považují za hlavní přínos školní knihovny. Mezi nejčastějšími odpověďmi je uváděn zdroj informací, čtenářské dílny a také motivace ke čtení. Tyto informace v podstatě korespondují s odpověďmi paní knihovnice, která je uvádí jako hlavní smysl své práce. Mezi odpověďmi se vyskytla také jedna negativní. Dle tohoto korespondenta není knihovna důležitá. Tato odpověď je pravděpodobně ovlivněna nedostatečnou informovaností.

Graf č. 1: Hlavní přínos školní knihovny dle učitelů ZŠ "B"

Nejčastěji je školní knihovna využívána učiteli prvního stupně, ostatní učitelé ji příliš nevyužívají. Polovina z nich dokonce uvedla, že ji používá méně často než jednou měsíčně. Pokud je využita, tak k získávání podkladů pro výuku, ale také k osobním účelům nebo k relaxaci a seznámení žáků s knihami.

Graf č. 2: Způsob využití školní knihovny učiteli ZŠ "B"

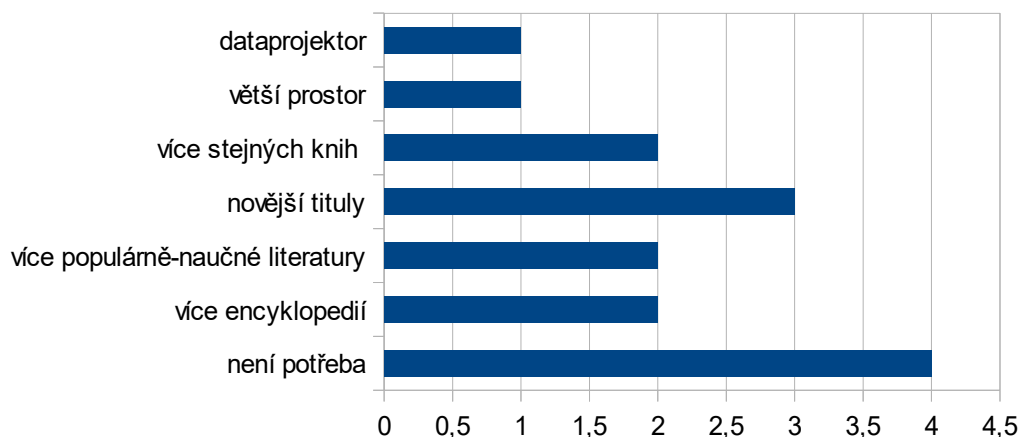

Z těchto údajů také vyplývá, že jediní učitelé, kteří se školním knihovníkem spolupracují a knihovnu navštěvují společně se svými žáky, jsou učitelé prvního stupně. Jak již bylo zmíněno v předchozí podkapitole, těmto žákům jsou zde připravovány besedy, čtenářské dílny a jsou zde seznamováni s knihami, žánry, spisovateli nebo ilustrátory. Ostatní ji nenavštěvují kvůli nedostatku času nebo dostatku vlastní literatury. Osobně mě napadá, že důvodem jejich nespolečné práce může být pocit zneužívání osoby, kterou nepovažují za svou kolegyni (je zaměstnankyní městské knihovny). Avšak aby knihovna správně fungovala a potenciál knihovníka byl naplno rozvinut, měl by být její knihovník považován za člena pedagogického sboru. (Lance, Rodney a Hamilton-Pennell 2005, s. 123; Čumplová, Nejezchlebová a Švastová 2008, s. 12)

I na ZŠ "B" se nachází odborná literatura zejména v učitelských knihovnách, a proto byly odpovědi na tuto otázku povětšinou smíšené. Dle dostupných informací z online katalogu se však i zde nachází literatura týkající se např. pedagogiky a psychologie.

Přehled toho, co učitelé od školní knihovny požadují, a tím pádem toho, jak by mohla být vylepšena, uvádí následující graf.

Graf č. 3: Možnosti vylepšení školní knihovny dle učitelů ZŠ "B"

Nejčtenější odpověď "není potřeba" se objevila zejména u respondentů, kteří knihovnu příliš nevyužívají, a tak ji nepovažují za relevantní. Větší důraz by měl být kladen na nákup nových encyklopedií, populárně naučné literatury a novějších titulů obecně. Za důležitý bod lze také označit nákup více stejných knih (sad), aby mohli žáci číst

stejnou knihu (např. při čtenářských dílnách). Dataprojektor by byl též vhodný, zejména pro prezentování autorů či jako podpora při besedách. Otázka prostoru by se dala řešit pouze přestěhováním knihovny do jiných prostor.

Srovnáme-li předložená data, zjistíme, že vybraní učitelé obou škol sice považují úlohu a činnost školní knihovny za důležitou, ale její služby využívají jen zřídka. Jako hlavní přínos školní knihovny označila většina dotazovaných možnost výpůjčky knih sloužících jako zdroj informací, ale též rozvoj čtenářské gramotnosti a čtenářství obecně. V případě návštěvy jsou knihovny většinou využívány právě k získávání podkladů/informací do výuky, ale též k osobním účelům. Naprostá většina dotazovaných školní knihovnu s žáky nenavštěvuje. Výjimku tvoří učitelé 1. stupně, kteří zde své žáky seznamují s knihami a na ZŠ "B" je pro ně připravován program (besedy, čtenářské dílny). Míra spolupráce se školním knihovníkem na obou školách také není příliš vysoká. Většinou jsou jeho služby využity k dohledání vybraných knih či doporučení zajímavých titulů (výjimku tvoří již zmínění učitelé 1. stupně). Obě školní knihovny nabízejí zejména beletrii pro žáky, a tak bychom literaturu pro další rozvoj učitelů hledaly spíše v odborných kabinetech. Vybraní učitelé se dále shodují v otázce týkající se možnosti vylepšení jejich knihovny. Kdybychom sečetli většinu odpovědí, přijdeme na to, že učitelům knihovna nabízí vše dostatečné, to však může být zkresléno učiteli, kteří ji až tolik nevyužívají. Proto dávám větší váhu těm odpovědím, které změny navrhují. Mezi nejčastější návrhy tak patří doplnění fondu o encyklopedie, populárně naučnou literaturu, sady knih pro práci ve skupinách a také o kvalitní aktuální dětskou beletrii.

8.4 Postoje žáků vybraných ZŠ k úloze a činnosti školní knihovny

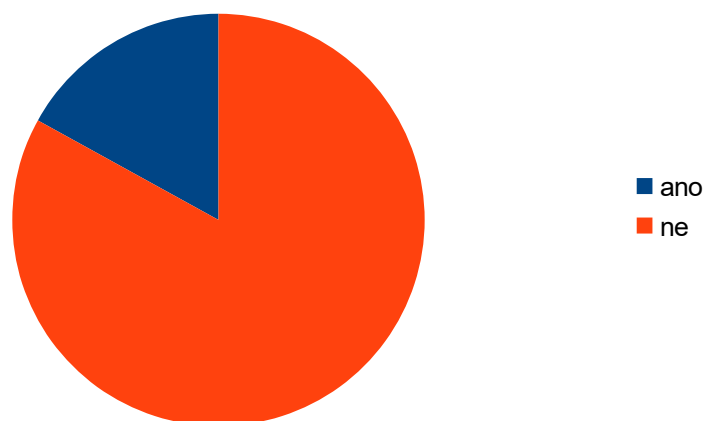
Posledním střípkem do mozaiky postojů k úloze a činnosti školní knihovny je kategorie žáků. Pro tento výzkum byli záměrně vybráni žáci vyšších ročníků obou zkoumaných základních škol. Žáci v 8. a 9. ročníku by měli být schopni utvářet soudy, a navíc procházejí školou nejdéle, a tak by měli mít se školní knihovnou největší zkušenosti. Otázky do dotazníku byly sestaveny na základě nově nabytých teoretických znalostí, ale také jsem se pro několik otázek inspiroval již vytvořenými dotazníky (Spreadbury a Spiller 1999, s. 48-51; Anon 2019a; Anon 2019b). Odpovědi byly získány za pomoci online dotazníku v aplikaci Formuláře Google (viz příloha č. 4). Ten žáci vyplňovali o hodinách ICT. Pro lepší přehled budou nejdůležitější informace zobrazeny též graficky. Je důležité mít na paměti, že odpovědi opět nelze zobecňovat pro všechny žáky 8. a 9. ročníků v ČR, protože tito žáci byli vybráni záměrně a pocházejí pouze ze 2 škol v rámci 1 města. Tudíž jejich odpovědi platí jen a pouze pro ně samotné. Stejně jako u předchozích částí budou odpovědi žáků interpretovány dle škol a následně budou porovnány. Pro lepší přehled uvádím zvolené dílčí cíle.

Zjistit, jak školní knihovna napomáhá žákům v jejich učení.

- Zjistit, jestli a kdy žáci školní knihovnu navštěvují.
- Zjistit, k jakým účelům ji využívají.
- Zjistit, jaké jsou jejich potřeby a co by si přáli ve své knihovně změnit.

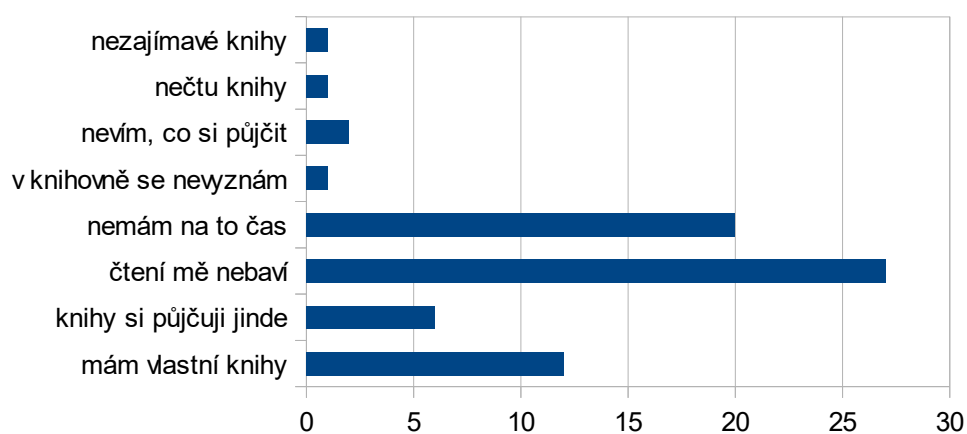
Díky učiteli ICT ze ZŠ "A" se mi podařilo získat 53 vyplněných dotazníků od žáků 9. ročníku. Žáci 8. ročníku na ZŠ "A" dotazník nevyplňovali, protože jsem chtěl mít z obou škol zhruba podobný počet respondentů. Zároveň to nebylo v časových možnostech učitele ICT. Na tomto místě bych rád napsal, že i žáci mají velmi kladný názor na úlohu a činnost jejich školní knihovny, avšak na základě výsledků tak učinit nemohu. Z 53 oslovených, školní knihovnu využívá pouze 9 žáků (17 %), z toho je 7 dívek (78 %) a 2 chlapci (22 %).

Graf č. 4: Návštěvnost školní knihovny žáky ZŠ "A"

Po konzultaci tohoto výsledku se školní knihovníci jsem byl uklidněn, že alespoň jejich mladší spolužáci (zejména ze 4., 5. a 6. ročníku) ji využívají více. Je těžké hledat příčiny tohoto jevu, avšak některé se pokusím objasnit níže. Ti, co ji navštěvují, tak činí z 99 % během přestávek a hodin volna (1/3 ji takto navštěvuje 1x týdně, 1/3 1x za 2 týdny, poslední 1/3 jednou za měsíc). Ti, co ji nenavštěvují, alespoň uvedli své důvody.

Graf č. 5: Důvod, proč žáci ZŠ "A" školní knihovnu nenavštěvují

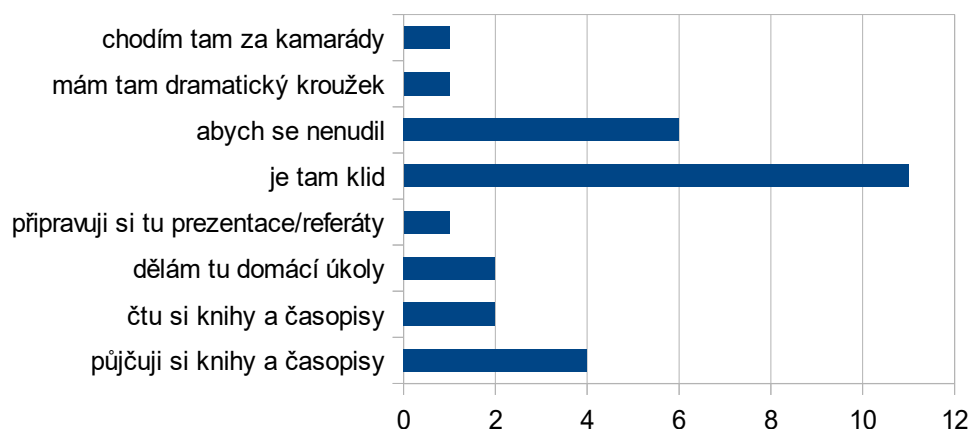

Žáci si u této otázky mohli zvolit více možností. Nejčastěji vybranou odpovědí je "čtení mě nebaví" a v těsném závěsu za ní je "nemám na to čas". Druhou odpověď však nejde brát vážně, spíše se jedná o výmluvu, protože žáci mají opravdu dostatek volného

času k jejímu navštívení (je otevřena každou velkou přestávkou a o hodinách před odpolední výukou). Odpovědi "nevím, co si půjčit" a "v knihovně se nevyznám" považují též za zavádějící vzhledem k tomu, že školní knihovnice ráda se vším vypomůže (tuto informaci jsem získal z rozhovoru se školní knihovnicí a z odpovědí od žáků, kteří ji navštěvují a pomoc využívají). Jiskřičku naděje v oblasti čtenářství 9. ročníku na ZŠ "A" vykřesaly odpovědi "mám vlastní knihy" a "knihy si půjčuji jinde". Většinou využívají služeb Městské knihovny v Jablonci nad Nisou (17 žáků – 75 %) nebo liberecké Krajské vědecké knihovny (6 žáků – 15 %), a to z toho důvodu, že jim je zde nabízen lepší výběr knih ve větším počtu výtisků. To, že čtení žáky nebaví, je však alarmující. Školní knihovnice a učitelé českého jazyka by tak pravděpodobně měli změnit přístup v otázce motivace ke čtení a začít nabízet žákům knihy, které pro ně mohou být zajímavé. Určitě by také pomohlo, kdyby učitelé šli žákům příkladem a brali je do školní knihovny i během svých předmětů (což oslovení učitelé z 2. stupně dělají jen ve vyjimečných případech; a jejich žáci to v dotazníku potvrdili).

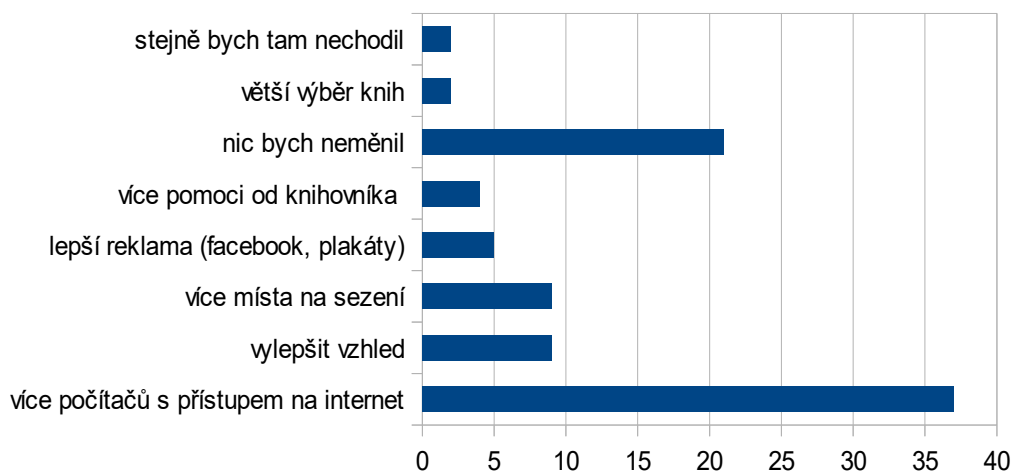
Naopak mezi důvody, proč je knihovna navštěvována (viz graf níže), patří výpůjčka a čtení knih a časopisů, dělání domácích úkolů či příprava referátů/prezentací (tuto možnost však využívají pouze ojedinelé). Někteří žáci zvolili také odpověď "je tam klid", 7x z 11 však tato odpověď pocházela od těch, kteří ji nenavštěvují, proto nemůže být brána úplně v potaz. Tito žáci si pravděpodobně nevšimli, že je v dotazníku kolonka i pro ně. To samé platí i u 2 odpovědí "abych se nenudil".

Graf č. 6: Důvod, proč žáci ZŠ "A" školní knihovnu navštěvují

Vzhledem k tomu, že je knihovna tak málo využívána, hraje velkou roli otázka, jak by ji šlo změnit, aby byla využívána více.

Graf č. 7: Co od školní knihovny potřebují žáci ZŠ "A"

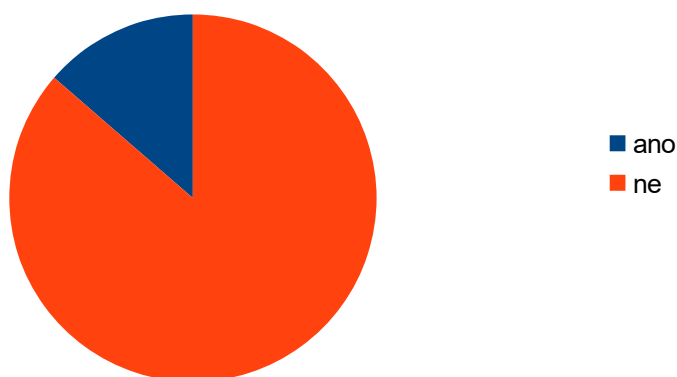
Většina odpovědí (67 %) nasvědčuje tomu, že dnešní generace potřebuje ke svému komfortu počítač s přístupem na internet. Těmto odpovědím však není co zazlívát – kdyby školní knihovna tuto možnost nabízela, mohli by se zde žáci učit, jak pracovat s informacemi nejen v knižní podobě. Vzhledem k absenci legislativy, která by toto nařizovala, zůstane problémem finanční stránka věci a ředitelova schopnost ušetřit peníze na nákup takového vybavení. Žáci, kteří změnu nevyžadují, byli většinou ti, kteří knihovnu nenavštěvují a podle mého názoru by ji nenavštěvovali ani v případě nějaké změny. Místo na sezení i vzhled považují za dostatečný, avšak jedná se pouze o můj názor, žáci tuto problematiku mohou vnímat jinak. O propagaci školní knihovny se zmiňuji v následující podkapitole v souvislosti se školními knihovníky.

I přes veškerá negativa hodnotí 82 % žáků školní knihovnu jako klidné místo, kde se mohou koncentrovat, relaxovat a číst nebo se scházet s přáteli. Škoda jen, že ji nenavštěvují více.

Ze ZŠ "B" se mi podařilo získat dohromady 66 vyplněných dotazníků. Z toho bylo 24 odpovědí od žáků z 8. ročníku a 42 odpovědí od žáků z 9. ročníku. Vzhledem k velikosti školy jsem se obával, že bych měl nedostatek odpovědí pouze od žáků z 9. ročníku, a tak jsem požádal učitele ICT, aby dotazník provedl i s jejich mladšími spolužáky. Díky těmto odpovědím jsem alespoň získal v součtu obou škol přes 100

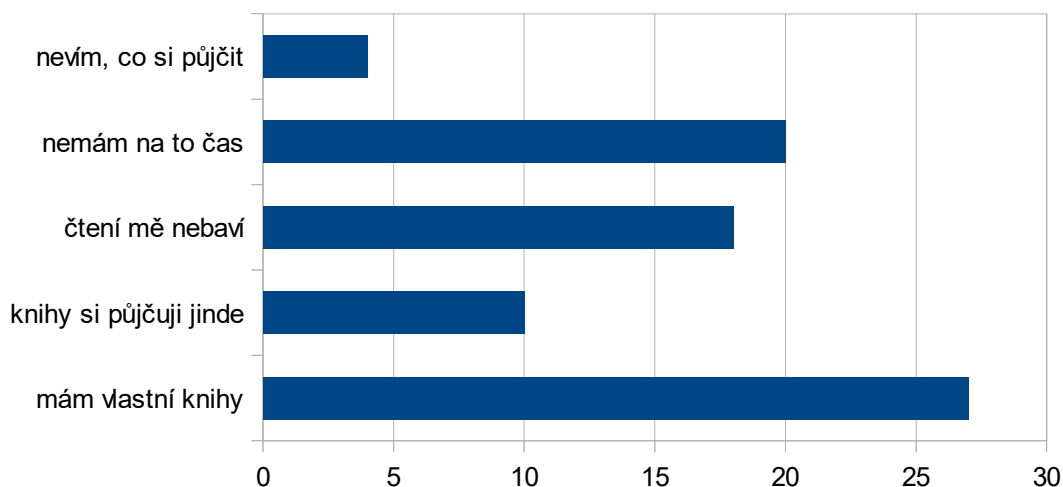
odpovědí. Tato školní knihovna bohužel také není příliš navštěvována. Pouhých 9 žáků (14 %) ji využívá, z toho je 7 dívek (78 %) a 2 chlapci (22 %). Z těchto 9 uživatelů školní knihovny je 55 % žáků 8. ročníku (5 žáků – 4 dívky, 1 chlapec) a 45 % žáků 9. ročníku (4 žáci – 3 dívky, 1 chlapec). Z těchto dat nám vyplývá, že ji navštěvuje 21 % žáků osmého ročníku, ale jen 10 % žáků devátého ročníku.

Graf č. 8: Návštěvnost školní knihovny žáky ZŠ "B"

Z výpovědí školního knihovníka a učitelů však vyplývá, že je knihovna využívána alespoň žáky 1. stupně. Ti, kteří ji navštěvují, tak činí nejčastěji jednou za měsíc během přestávek a hodin volna (4 odpovědi). Někteří ji navštěvují i jednou týdně po škole (2 odpovědi). Důvody, proč ji většina žáků nenavštěvuje, uvádí následující graf.

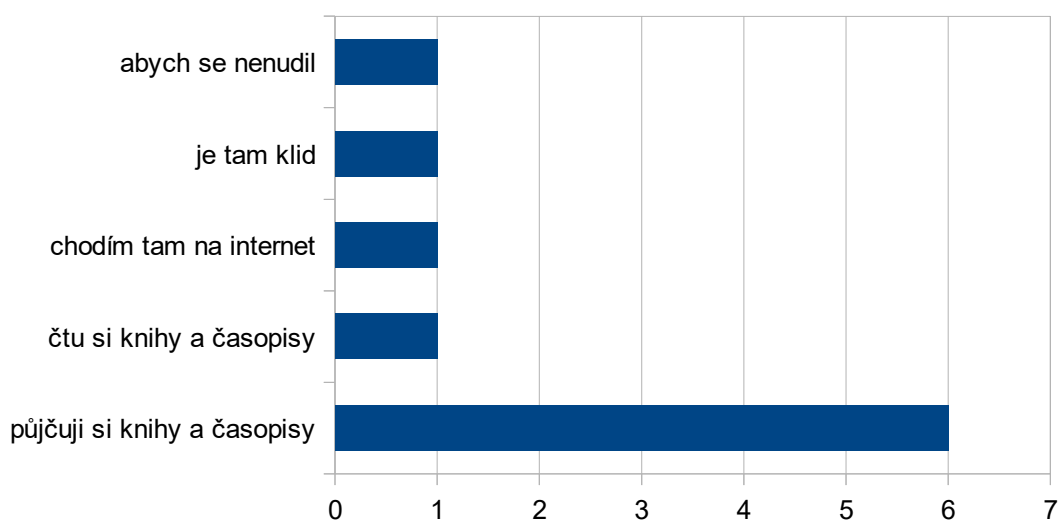
Graf č. 9: Důvod, proč žáci ZŠ "B" školní knihovnu nenavštěvují

Nejčastější odpovědí je sice "mám vlastní knihy", ale osobně si myslím, že odpovědi "nemám na to čas" a "čtení mě nebaví" by se daly spojit v jednu. Času pro návštěvu školní knihovny mají každý čtvrtek dostatek, a tak se jedná spíše o výmluvu a snahu zakrýt své nečtenářství. Stejně tak odpověď "nevím, co si půjčit", je vzhledem k přítomnosti nápomocné knihovnice, zcestná. Odpověď "mám vlastní knihy" nám alespoň trochu zakrývá ten nešťastný obraz uvedený o pár řádků dříve. Žáci také využívají služeb jiných knihoven. Nejčastěji se jedná o Městskou knihovnu v Jablonci nad Nisou (18 odpovědí), Krajskou vědeckou knihovnu v Liberci (3 odpovědi) a 2 žáci též uvedli, že čtou v mobilní aplikaci. Hlavním důvodem je samozřejmě větší výběr knih.

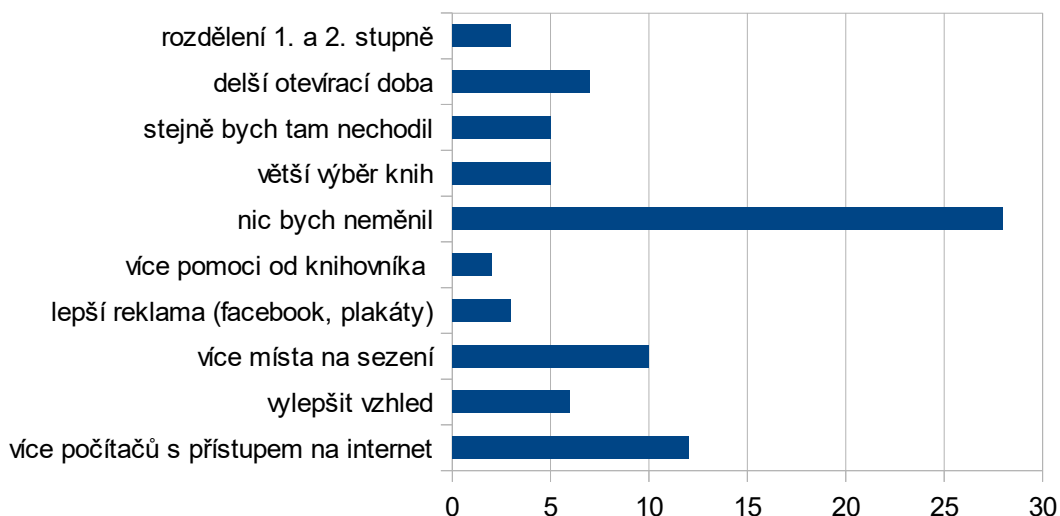
Na důvody, proč je naopak školní knihovna využívána, odpovídá následující graf (viz níže). Převládá zde odpověď "půjčuji si knihy a časopisy", k čemuž je knihovna v podstatě určena. Vzhledem k tomu, že je zde k dispozici též počítač, může být využíván i k přístupu na internet. Mohl by být ale využíván i k dělení domácích úkolů/referátů, ty však všichni respondenti vypracovávají doma. Po jedné odpovědi se zde také objevuje "abych se nenudil", "je tam klid" a "čtu si knihy a časopisy".

Graf č. 10: Důvod, proč žáci ZŠ "B" školní knihovnu navštěvují

Vzhledem k nízké návštěvnosti žáků vyšších ročníků by se škola měla zamyslet nad implementací následujících návrhů na změnu.

Graf č. 11: Co od školní knihovny potřebují žáci ZŠ "B"

Odpověď "nic bych neměnil" je sice zastoupena nejčastěji, avšak byla označena pouze 3 žáky, kteří ji navštěvují, a tak ji nelze brát úplně vážně. Pravděpodobně by ji žáci neměnili z toho důvodu, že by ji ani tak nenavštěvovali. Rozhodně se dá souhlasit s návrhem na více místa na sezení (jsou zde pouze 3 židle a koberečky), delší otevírací dobu (je otevřeno jen ve čtvrtek), lepší reklamu (nové knihy jsou pouze vystaveny na polici, není o nich nijak informováno), vylepšení vzhledu a na více počítačů s přístupem na internet. Na druhou stranu si myslím, že nabídka knih je dostatečná (vzhledem k tomu, že knihovna spadá pod Městskou knihovnu Jablonec nad Nisou, a tak mohou být knihy převáženy z více poboček) a pomoc knihovnice se mi dle pozorování též zdála dostatečná (rozhovor s ní jsem prováděl odpoledne, kdy byla knihovna navštívena několika lidmi, kterým se knihovnice snažila vyjít vstříc po všech stránkách). 3 žáci navrhovali též rozdělení knihovny, a to hlavně kvůli hluku, který jejich mladší spolužáci (1. stupeň) vydávají, čímž vyrušují žáky 2. stupně a od návštěvy je odrazují. Vzhledem k prostorovým možnostem to možné není, avšak myslím si, že by se dalo zapřemýšlet nad časovým rozdělením (např. dle přestávek – tzn. 1. přestávka by byla pro 1. stupeň, 2. přestávka pro 2. stupeň, atd.).

Žáci na ZŠ "B" doopravdy nemají příliš pozitivní mínění o jejich školní knihovně. Pouhých 48 % žáků ji označuje za místo, kde mohou relaxovat, koncentrovat se a scházet se s přáteli. Zbytek žáků (52 %) ji buď nedokáže ohodnotit vůbec, nebo ji označuje za nudné místo, ze kterého se snaží dostat co nejdříve.

Srovnáme-li obě školní knihovny z pohledu žáků 8. a 9. ročníků, dojdeme k alarmujícímu zjištění, že jejich služby využívá pouze 18 žáků (15 %) ze 119, z toho 14 dívek (78 %) a 4 chlapci (22 %). Naprostá většina z nich ji navštěvuje během přestávek a hodin volna buď jednou měsíčně, nebo jednou za 2 týdny. Dohromady 5 osob ji navštěvuje i po škole. Žáci také potvrdili výpovědi učitelů z 2. stupně, kteří s nimi společně knihovny nenavštěvují.

Protože jsem nějaké záporné odpovědi očekával (rozhodně ne v takovém měřítku), v dotazníku se nacházela i otázka, proč ji žáci nenavštěvují, kde bylo možno vybrat i více odpovědí. Bohužel nejčastější odpovědí (27,5 %) bylo "čtení mě nebaví", dále "nemám na to čas" (25 %), což je odpověď, kterou považuji za převlečené "čtení mě nebaví". Nacházeli se zde ale i odpovědi relativně kladné. Spousta žáků má své knihy (25 %) nebo využívá jiné knihovny (11 % - v naprosté většině využívají služeb Městské knihovny v Jablonci nad Nisou), a to kvůli jejich lepší nabídce. Menšina, která školní knihovny využívá, si zde hlavně půjčuje knihy, časopisy, nebo si je zde i pročítá. Domácí úkoly/referáty zde občas dělají 3 žáci ze ZŠ "A", jelikož je k tomu jejich knihovna lépe uzpůsobena.

První znatelnější rozdíly mezi přístupy žáků ke školní knihovně lze spatřit v tom, jak ji popisují. Zatímco žáci ze ZŠ "A" si důležitost školní knihovny uvědomují a z 82 % ji hodnotí jako klidné místo, kde se mohou koncentrovat a relaxovat, u žáků ze ZŠ "B" převažují (52 %) vesměs negativní stanoviska, v nichž žáci knihovnu označují za nudné místo, odkud se chtějí co nejdříve dostat.

Vzhledem k nízké návštěvnosti obou knihoven by bylo vhodné, aby se obě školy pokusily na tuto situaci zareagovat a vyslechly si žakovské návrhy na vylepšení školní knihovny, které v podstatě reflektují to, co žáci od knihovny vyžadují. V součtu hlasů by sice vyhrála odpověď, podle které není změna potřeba, je to však dáno tím, že ji volili zejména žáci knihovnu nenavštěvující. Na ZŠ "A" by žáci v knihovně potřebovali počítač s přístupem na internet. Tato žádost je však podle mého názoru způsobena tím, že žáci na této škole nesmějí používat mobilní telefony – ráno si je zamknou ve škrínce a odpoledne si je opět vyzvednou. Tímto způsobem by si tak chtěli kompenzovat toto omezení. Usuzuji tak, protože na ZŠ "B" takový zákaz neplatí, a tak větší množství počítačů u těchto žáků nezvítězilo s takovou převahou. Návštěvníci obou knihoven se však shodují na nákupu více knih, více místa na sezení a vylepšení vzhledu. Kvůli tomu, že je školní knihovna "B" otevřena jen jednou týdně, přáli by si její návštěvníci delší otevírací dobu.

8.5 Shrnutí výzkumu na základních školách

Cílem výzkumu na ZŠ "A" a "B" bylo zjistit, jak fungují jejich školní knihovny a jaké postoje k jejich úloze a činnosti zaujímají ředitelé, školní knihovníci, učitelé, ale také žáci. Pro lepší uchopení a přehlednost byl tento cíl rozčleněn do 4 částí a cílem této podkapitoly je zjištěné údaje zrekapitulovat na jednom místě. Následující odstavce se budou tedy zabývat nejdůležitějšími údaji z jednotlivých zkoumaných kategorií. K tomu, abych získal veškeré informace, jsem musel proniknout do tajů obou škol za pomoci polostrukturovaných rozhovorů a dotazníků, což se mi podle mého názoru podařilo. Výsledky z obou zkoumaných škol nelze v žádném případě generalizovat a aplikovat na celý Jablonec nad Nisou a už vůbec ne na celou populaci. Tento fakt je způsoben tím, že obě školy byly záměrně vybrány po rozhovorech s řediteli a prohlídce knihoven.

Co se týká funkce školní knihovny, ta by se v obou případech dala označit za podporu výchovně-vzdělávacího procesu. Nabízí možnost vypůjčení knih jako zdroje informací, které jsou následně využívány v rámci čtenářských dílen k rozvoji čtenářské gramotnosti. Čtenářská gramotnost a motivace ke čtení je rozvíjena spíše v knihovně na ZŠ "B", a to zejména u žáků 1. stupně (v rámci připravených programů a besed). Na ZŠ "A" (a 2. stupni ZŠ "B") se této problematice věnují o hodinách českého jazyka a literatury. Školní knihovna na ZŠ "A" však předčí druhou knihovnu v oblasti rozvoje kulturní stránky žáků, jelikož se zde odehrávají např. recitační soutěže, scénické čtení "LiStOVáNí" (již druhým rokem) a působí daleko přívětivěji po designové stránce. Tuto školní knihovnu lze také lépe využívat pro výuku většího počtu žáků, protože se zde nachází lavice, počítač a interaktivní tabule. Obě knihovny mají také funkci volnočasovou, jelikož zde žáci mohou trávit přestávky a hodiny volna a půjčovat si knihy pro vlastní potěšení.

Aby mohly být školy pro výzkum vybrány, musel jsem z odpovědí ředitelů cítit kladné postoje vůči školním knihovnám a jejich zařazení ve výchovně-vzdělávacím procesu. Vzhledem k tomu, že oba ředitelé vědí, jak může dobře vedená školní knihovna působit na motivaci ke čtení, rozvoj čtenářství a čtenářské gramotnosti, byli pro můj výzkum jasnou volbou. Kladně lze hodnotit i jejich snahu o finanční zabezpečení obou knihoven a doplňování fondu. Naopak hlavním negativem je, že ani jedna ze škol nemá svou knihovnu implementovanou v ŠVP. Pokud by tak bylo učiněno, mohla by více podporovat osvojování klíčových kompetencí a cíle vybraných vzdělávacích oblastí. Jejich

snahou by tak mělo být vymyšlení programu pro školní knihovnu, který by vhodně doplnil stávající ŠVP a vedl k častějšímu využívání knihovny žáků s učiteli.

Přestože ani v jedné zkoumané knihovně nepůsobí školní knihovník s potřebným vzděláním (pedagogickým + knihovnickým), lze jejich činnost označit za více než uspokojivou. Vnímají se jako osoby, které mají na starost motivaci žáků ke čtení a rozvoj jejich čtenářské gramotnosti. S tímto souvisí také služby, které zde nabízejí. Jedná se zejména o půjčování knih, podávání rad při vyhledávání a poskytování prostoru pro studium. Ve své knihovně nabízejí čisté a příjemné prostředí pro trávení volného času. Neovlivní však technickou a materiální stránku, která je dána rozpočtem. To, co ovlivní, je propagace školní knihovny, a ta není ani v jednom případě na dostatečné úrovni. Vzhledem k dnešním možnostem a trávení volného času většiny žáků na sociálních sítích by bylo vhodné zapřemýšlet o založení účtu na jedné z nich. Zde by mohly být propagovány nové knihy a probíhající akce. V této souvislosti by mohlo být využito služeb aktivního mladého čtenáře, který by se mohl o doménu starat. Na ZŠ "A" také schází online katalog a automatizovaný knihovní systém, který by ušetřil spoustu času za nevelký obnos (např. dokoupení modulu "knihovna" do aplikace Bakaláři, která je na školách hojně využívána).

Ačkoli učitelé vybraných škol považují úlohu a činnost školní knihovny za důležitou, nevyužívají to, co jim je zde nabízeno, naplno (vyjma učitelů 1. stupně ze ZŠ "B"). Je tomu tak i přesto, že většina z oslovených označila knihovnu za důležitou právě pro nabídku materiálů pro výuku, možnost výpůjčky knih a rozvoj čtenářské gramotnosti. Například školní knihovna "A" by mohla být daleko více využívána během výuky (má k tomu dostatečné zázemí). Na žáky by mohlo působit pozitivně prostředí, a tím by mohli být namotivováni k osobnímu využití prostor. Naopak školní knihovnu "B" by mohlo využívat více učitelů 2. stupně. Knihovnice by byla zcela jistě schopna připravit zajímavý program i pro ně. Aby mohla být knihovna takto využívána, je však důležité, aby nabízela dostatek zajímavé literatury a sad knih pro práci ve skupině, což bylo učiteli navrhováno jako možnost k vylepšení knihovny. Z těchto údajů vyplývá, že spolupráce mezi učiteli a knihovníkem je na nízké úrovni a týká se zejména pomoci při vyhledávání knih a doporučování titulů (vyjma učitelů 1. stupně ze ZŠ "B"). Přílišné množství literatury pro další rozvoj učitelů bychom zde též nenašli, to je však způsobeno tím, že většina těchto knih se nachází v kabinetech učitelů jednotlivých oborů.

Nenegativnější zkušenost v celém výzkumu jsem získal při vyhodnocování žákovských dotazníků. Z jejich odpovědí je dosti patrné, že v naprosté většině případů

nezastávají k úloze a činnosti své školní knihovny pozitivní postoj. V podstatě je velmi složité říci, zdali vůbec nějaký postoj ke školní knihovně mohou zastávat, když ji téměř nikdo z oslovených nevyužívá (jen 15 % žáků z obou škol). Důvodem rozhodně není to, že by byla špatně vedená, nabízela otřesné služby, zaměstnávala příšerného školního knihovníka, ale fakt, že většina respondentů prostě nechte. Tuto činnost považují za zbytečnou a nudnou. Při pokusu hledání příčin tohoto jevu mě napadá, že svůj podíl nesou učitelé 2. stupně, kteří školní knihovny s žáky v podstatě nevyužívají, a tak je k návštěvě, případně ke čtení, nevedou. Vinu však nemůžeme shazovat pouze na učitele, svůj podíl mohou mít i rodiče. Avšak hledáním příčin tohoto problému se budou muset zabývat jiní. Za špatné nelze označit všechny žáky, kteří knihovnu nenavštěvují, někteří z nich totiž využívají služeb jiných knihoven (nejvíce Městskou knihovnu v Jablonci nad Nisou) nebo čtou vlastní knihy. Vyvolení, kteří knihovnu navštěvují, tak činí většinou během přestávek a hodin volna za účelem výpůjčky nebo čtení knih a časopisů. Na lehkou váhu by tedy neměly být brány hlasy volající po změnách. Většina žáků si sice změnu nepřeje, ale to je dáno tím, že knihovnu nenavštěvují, a ani by ji nenavštěvovali v případě nějaké změny. Za opodstatněné návrhy naopak považují nákup počítačů (např. pro možnost rozvoje informační gramotnosti, zisk informací z více zdrojů), nových knih, vylepšení vzhledu (zejména na ZŠ "B"), zajištění více místa na sezení (hlavně na ZŠ "B") a lepší propagaci. Na ZŠ "B" bych se též přimlouval za delší otevírací dobu (1 den v týdnu není dostatečný).

8.6 Návrh modelu moderní školní knihovny

Poslední podkapitola empirické části, a zároveň celé diplomové práce, se zabývá návrhem modelu moderní školní knihovny. Jednotlivé body budou nejprve uvedeny v celku a následně je popíši podrobněji. Model bude navržen s ohledem na získané znalosti z teoretické i empirické části. Narozdíl od předchozích podkapitol tato část cílí na zevšeobecnění a aplikovatelnost modelu na všechny základní školy v ČR. Následující návrhy či body, které moderní školní knihovna ke své funkci potřebuje, jsem se pokusil seřadit podle toho, jakou jim přisuzuji důležitost. To však nebylo jednoduché, jelikož jsou velmi silně provázány.

- 1) finance
- 2) informované vedení školy
- 3) kvalitní školní knihovník
- 4) spolupráce mezi školním knihovníkem a učiteli
- 5) zajímavý fond
- 6) příjemné prostředí
- 7) technické vybavení
- 8) místo pro výuku
- 9) vzdělávací program
- 10) otevírací doba
- 11) propagace

Klíčovým prvkem moderní školní knihovny je přístup k financím, bez nichž není možné zajistit ani zbývající body, které s financemi velice úzce souvisejí (např. zajímavý fond, příjemné prostředí, technické vybavení). Nedostatek financí je způsoben již několikrát zmiňovanými legislativními nedostatky (viz kapitola "Legislativa"). Dokud nebude přítomnost ani činnost školních knihoven regulována školským zákonem, nebudou je ředitelé nuceni na svých školách udržovat či zakládat, ani jim k tomu nebudou poskytovány finanční prostředky. Přítomnost kvalitní moderní školní knihovny tak závisí

pouze na ředitelích a jejich ekonomických schopnostech. Vedle šetření je druhou možností, jak získat finance na založení školní knihovny, účast na projektu, tak jako učinila škola "A", která díky němu získala zajímavý obnos na rozjezd své knihovny. Třetí možností je poskytnutí školního prostoru městské knihovně (stejně jako škola "B"). Z tohoto vztahu tak budou čerpat nejen žáci školy, ale i celá komunita. Souhlasím také s Čumplovou (Čumplová, Nejezchlebová a Švastová 2008, s. 22), podle které může škola získat spoustu nových knih díky sponzorským darům (např. vyřazené knihy), stejně tak, jak učinila i škola "A" a "C".

Vzhledem k tomu, že má ve škole hlavní slovo ředitel, značuji za další důležitý bod informovanost vedení školy. Tento názor sdílím s britským vládním resortem (Office for Standards in Education, Children's Services and Skills 2006, s. 4), podle kterého je angažovanost a informovanost ředitele nejdůležitějším prvkem, který může vést k rozvoji školní knihovny. Ředitelé by tak měli být informováni o tom, jaký přínos může školní knihovna mít, a následně se podle toho také chovat. Školy "A" a "B" mají to štěstí, že takového ředitele mají.

Neméně důležité je mít kvalifikovaného školního knihovníka uvědomujícího si důležitost své funkce. Tuto pozici by měla zastávat osoba s kladným vztahem k literatuře a pedagogickými, ale také knihovnickými dovednostmi. Podle mnohých (např. Streatfield, Shaper a Rae-Scott 2010, s. 22) se totiž moderní školní knihovník podílí na pedagogickém procesu (např. rozvoj čtenářské a informační gramotnosti, čtenářské kroužky) a zároveň nabízí služby klasické knihovny (např. výpůjčky, doplňování fondu). Ani v jedné zkoumané škole se kvalifikovaný školní knihovník sice nenachází, ale svou snahou (např. účast na seminářích) a praxí se to tamní knihovnice snaží vykompenzovat.

Aby mohl být jeho potenciál rozvinut naplno, musí být knihovník vnímán jako součást pedagogického sboru a jeho služby musí být využívány. V této otázce souhlasím s Čumplovou (Čumplová, Nejezchlebová a Švastová 2008, s. 12), dle níž by měl školní knihovník zejména vybírat učitelům literaturu pro zvolená témata a informovat o zajímavých knižních novinkách a námětech pro práci s literaturou. Souhlasím též s Mezinárodní federací knihovnických sdružení a institucí (International Federation of Library Associations and Institutions 2015, s. 44), která školním knihovníkům navrhuje, aby se starali též o profesionální rozvoj učitelů v otázce nových materiálů a technologií. V konečném důsledku záleží na jednotlivých učitelích, zdali budou nabízených služeb využívat a zdokonalovat tak nejen své žáky, ale i sami sebe. Na zkoumaných školách se

tato spolupráce objevuje v podstatě jen na 1. stupni (zejména u ZŠ "B").

K tomu, aby byla školní knihovna navštěvována samotnými žáky, je zapotřebí zajistit následující: zajímavý fond, příjemné prostředí a technické vybavení a dostatečně dlouhou otevírací dobu. Zajímavým fondem se rozumí literatura, která dnešní žáky baví, ale také nabídka různých periodik či deskových her. Jednou z možností, jak se o zájmech žáků dozvědět, je angažovanost školního knihovníka a vyptávání se samotných žáků na jejich oblíbené žánry (např. během společně vedených hodin s učiteli – jak uvádí: All Party Parliamentary Group 2014, s. 19). V případě dostatku financí je jednou z možností, jak přilákat žáky ke čtení, pořízení elektronických čteček. Mezi další technické vybavení, které by se mělo v moderní školní knihovně nacházet, je nepochybně kopírka a počítač (přínejlepším větší množství počítačů – možnost rozvoje informační gramotnosti žáků) s přístupem na internet (online databáze, katalog) a základními kancelářskými aplikacemi. Za příjemné prostředí pro žáky považují vesele vymalovanou místnost, zdi polepené žákovskými pracemi, koberec, polštáře a sedací vaky (podobně jako ve škole "A"). Většina těchto návrhů je obsažena v již 16 let staré směrnici. (Směrnice IFLA a UNESCO pro školní knihovny 2003, s. 9) Aby ji mohli žáci navštěvovat s učiteli během výuky, je důležité, aby byl v knihovně prostor pro výuku a také jiné zdroje informací než ty elektronické – např. encyklopedie, naučné slovníky a populárně naučná literatura.

Podle mého názoru je též důležité, aby měly školní knihovny svůj vzdělávací program, který by byl zařazen do ŠVP. Tímto by byla důležitost místa potvrzena a ukotvena do závazného školního dokumentu. O tom, jak může školní knihovna přispět k rozvoji klíčových kompetencí a cílů vybraných oblastí, jsem psal již v kapitole 4.1. Namátkou však mohu uvést rozvoj kompetencí k učení (např. „žák vyhledává a třídí informace a na základě jejich pochopení, propojení a systematizace je efektivně využívá v procesu učení, tvůrčích činnostech a praktickém životě“) nebo řešení problémů (např. „žák vyhledá informace vhodné k řešení problému, nachází jejich shodné, podobné a odlišné znaky, využívá získané vědomosti a dovednosti k objevování různých variant řešení“). Kdyby se tímto způsobem školní knihovník mohl angažovat, jistě by získal na respektu u pedagogů, kteří by rádi jeho služby využívali.

Přestože jsem se tématu propagace školní knihovny ve své teoretické části nevěnoval, na základě některých dotazníkových odpovědí jsem si uvědomil, že je to téma v dnešní době důležité. Poukazuje na něj i Čumplová (Čumplová, Nejezchlebová a Švastová 2008, s. 16-17), která uvádí, že by se mělo informovat o práci, problémech a

nových přírůstcích školní knihovny. Mezi možnosti, jak toho docílit, uvádí písemnou formu (informační panely), rodičovská setkání, regionální tisk, školní rozhlas, počítačovou síť školy (intranet) nebo založení webových stránek. Vzhledem k tomu, že se jedná přeci jen o 11 let starý dokument, tak bych jej rád doplnil o založení facebookové stránky nebo spíše instagramového účtu. Taková forma propagace by zcela jistě oslovila spoustu žáků.

Dáme-li dohromady všechny návrhy prvků, které by neměly v moderní školní knihovně chybět, zjistíme, že se jedná o neskutečně složitý koncept, který rozhodně nelze uskutečnit v rámci 1 měsíce, ba ani 1 školního roku. Vždyť je k němu potřeba ohromné množství financí (fond, vybavení, výzdoba), ale hlavně kvalitní školní knihovník, který by měl mít dostatečné vzdělání (vystudovaný pedagog si ho může doplnit knihovnickým kurzem). Neméně důležité je vytvoření programu a přiměnění učitelů ke spolupráci se školním knihovníkem. O školní knihovnu je též zapotřebí se starat a sama knihovna by se měla snažit zajímavým způsobem lákat ať již nové, nebo stávající uživatele. Určitě mi však každý čtenář dá za pravdu, že i přes dlouhodobý a finančně náročný proces se vytvoření moderní školní knihovny vyplatí a těžit z něho budou jak zaměstnanci školy, tak hlavně její žáci.

ZÁVĚR

Tato diplomová práce si zadala nelehký cíl – měla zjistit postoje ředitelů, školních knihovníků, učitelů a žáků k úloze a činnosti jejich školní knihovny. První problémy nastaly při sepisování teoretické části, a to z důvodu nedostatku české literatury. Na téma školních knihoven totiž dosud nebyla sepsána česky psaná monografie. Jako zdroj tedy musely posloužit články z odborných časopisů či různé příručky a doporučení, které vznikly za účelem metodické podpory pro školy. Další obtíž nastala při snaze získat data pro empirickou část, a to zejména v komunikaci s řediteli oslovených škol. Vzhledem ke komplexnosti cíle jsem musel získat data od 4 kategorií, a tudíž vytvořit, distribuovat a následně vyhodnotit 4 sady otázek v podobě 2 dotazníků a 2 polostrukturovaných rozhovorů.

Hlavní přínos teoretické části vidím v tom, že pouze nerekapituluje již mnohokrát omílané informace, ale do českého prostředí přináší též výsledky zahraničních výzkumů. Výzkumů na téma vlivu školních knihoven na úspěch žáků, které byly provedeny již ve více než 20 amerických státech. Podařilo se jim prokázat, že pokud jsou školní knihovny dostatečně finančně zajištěny (materiální a technické zabezpečení), vedeny profesionálním pracovníkem a jsou žáky navštěvovány, tak mají pozitivní vliv na všeobecné znalosti, čtenářské, psací a širší dovednosti, ale i na afektivní postoje. Dalším důležitým tématem, kterého jsem se během sepisování teoretické části dotkl, je možný přínos moderní školní knihovny pro podporu cílů obsažených ve vybraných vzdělávacích oblastech RVP (Jazyk a jazyková komunikace, Informační a komunikační technologie) a pro rozvoj klíčových kompetencí (k učení, řešení problémů, komunikativní).

Nejdůležitější část této práce však tvoří část empirická, jejíž výsledky zde budou sumarizovány. V zájmu zachování anonymity byly obě jablonecké školy označeny písmeny "A" a "B". Hlavní funkcí obou knihoven je podpora výchovně-vzdělávacího procesu, protože poskytují zdroje informací, s nimiž se pracuje zejména během čtenářských dílen v rámci výuky. Mají ale také funkci volnočasovou, protože zde žáci mohou trávit volné chvílky a půjčovat si knihy pro vlastní potěšení.

Ředitelé obou škol mají k úloze a činnosti školní knihovny vřelý vztah, jinak by pro můj výzkum ani nemohli být vybráni. Své knihovny považují za důležité místo, díky

němuž může být rozvíjena čtenářská gramotnost a čtenářství obecně. Škola "B" má to štěstí, že funkci školní knihovny zastává pobočka městské knihovny, a tak jim odpadá starost o finance, které mohou využít na doplnění fondu učitelské knihovny. Škola "A" sice musí využívat vlastní prostředky, avšak zvládá jich ušetřit dostatečně. Jedinou výtku, kterou mám k oběma ředitelům, je absence vzdělávacího programu školní knihovny.

Kladné názory na úlohu a činnost školní knihovny zastávají i jejich školní knihovnice. Ty sice nemají vzdělání vhodné pro moderního školního knihovníka, avšak svou praxí a pílí se snaží tento nedostatek kompenzovat. Jejich cílem je motivace ke čtení a rozvoj čtenářské gramotnosti. Tento cíl však školní knihovnice "A" plní pouze během svých hodin českého jazyka a školní knihovnice "B" jen u žáků 1. stupně v rámci připravených programů/besed (u žáků 2. stupně tuto roli plní učitelky českého jazyka). Obě knihovnice udržují svou knihovnu v čistotě a tak, aby působila přívětivě a lákala k návštěvě. Svou výtku bych v jejich případě směřoval zejména k propagaci školní knihovny, která by mohla být na mnohem vyšší úrovni.

Ačkoli většina respondentů z řad učitelů považuje úlohu a činnost školní knihovny za důležitou, její služby téměř nevyužívají, přestože jsou knihovny k výuce uzpůsobeny. Výjimku tvoří učitelé 1. stupně ze ZŠ "B", kteří sem se svými žáky chodí na předem dohodnuté besedy. Tím, že knihovnu ostatní učitelé se žáky nevyužívají, nepůsobí na své žáky příkladně, což může mít nedozírné následky. Svou neaktivitu brání nedostatečným počtem materiálů pro práci ve skupině, avšak dle mého názoru se jedná spíše o lenost. Spolupráce na úrovni učitel – školní knihovník tak v podstatě nefunguje ani na jedné ze zkoumaných škol (vyjma učitelek 1. stupně ZŠ "B"). Pokud mají tito učitelé v zájmu vzdělávání jejich žáků, tak by měli častěji využívat služeb, které jsou obě knihovnice schopny nabídnout.

V neposlední řadě bylo v mém zájmu zjistit, jaké postoje zaujímají žáci 8. a 9. ročníku (dohromady 119 žáků) k činnosti a úloze jejich školní knihovny. Na základě získaných odpovědí v podstatě nelze zjistit, jaké postoje zaujímají, protože naprostá většina (85 %) z nich je nenávštěvuje. Hlavním důvodem je to, že nechtou nebo v některých případech mají vlastní knihy či navštěvují jiné knihovny (nejvíce Městskou knihovnu v Jablonci nad Nisou). Vzácní návštěvníci školní knihovny z řad žáků z 8. a 9. ročníku ji navštěvují zejména během přestávek a hodin volna za účelem výpůjčky a čtení knih nebo časopisů. Aby došlo k nějaké změně, je dle žáků zapotřebí, aby knihovny nabízely více počítačů s přístupem na internet, nových knih, vylepšení vzhledu (zejména knihovna "B"),

zajištění více místa na sezení (zejména ZŠ "B") a lepší propagace. Školní knihovna na ZŠ "B" by také měla rozšířit svou otevírací dobu.

Model moderní školní knihovny byl pojat jako seznam návrhů, podle kterého se mohou školy řídit, aby si mohly vybudovat svou vlastní moderní školní knihovnu. Důraz je kladen zejména na finance, bez nichž není možné ani přemýšlet nad ostatními návrhy. Jsou potřeba k zajištění zajímavého fondu, technického vybavení, příjemného prostředí a hlavně k platu kvalitního školního knihovníka, bez něhož se moderní školní knihovna neobejde. V moderní školní knihovně nesmí být školní knihovník vnímán jako samostatná entita, ale naopak jako pojítko mezi vedením školy, pedagogickým sborem a žáky. Pokud ho žádná z těchto stran nebude považovat za důležitého a nebude využívat jeho služeb, tak pochopitelně školní knihovna k žádnému rozvoji žáků nepovede. Aby mohla být školní knihovna využívána také ve výuce, měla by k ní poskytovat prostory, a také by měla mít svůj vzdělávací program se zabudovanou podporou rozvoje klíčových kompetencí, čtenářské a informační gramotnosti a cílů zmiňovaných vzdělávacích oblastí.

Věřím, že má diplomová práce uvedla dostatečné podklady k tomu, aby byl školním knihovnám věnován daleko větší prostor v rámci výchovně-vzdělávacího procesu. Zároveň doufám, že jednoho dne budou odstraněny legislativní nedostatky a školy tak budou snáze získávat finance k tomu, aby si moderní školní knihovnu mohly také založit.

Seznam použitých zdrojů

ALL PARTY PARLIAMENTARY GROUP FOR LIBRARIES (APPG), 2014. *The beating heart of the school* [online]. Londýn: CILIP, The library and information association. [vid. 24. 2. 2019]. Dostupné z:

https://cdn.ymaws.com/www.cilip.org.uk/resource/resmgr/cilip_new_website/knowledge_hubs/school_libraries/beatingheartoftheschool.pdf

ANON, 2019a. *Dotazník pro děti a mládež. Městská knihovna Benešov* [online]. [vid. 13. 4. 2019]. Dostupné z: <https://www.surveio.com/survey/w/X2U5W3F6I8N3C9S5Y>

ANON, 2019b. Schools student survey. In: *Massachusetts Library System* [online]. [vid. 13. 4. 2019]. Dostupné z: https://www.masslibsystem.org/sample_school.htm

BURGIN, R., BRACY, P. B., BROWN, K., 2003. *An essential connection: How quality school library media programs improve student achievement in North Carolina* [online]. Greensboro, Severní Karolína: RB Software & Consulting. [vid. 12. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.lrs.org/documents/impact/NCSchoolStudy.pdf>

CENIGOVÁ, R., 2008. *Průručka pro školského knihovníka* [online]. Bratislava: Slovenská pedagogická knižnica. [vid. 1. 4. 2019]. ISBN 978-80-970092-0-5. Dostupné z: https://ipk.nkp.cz/docs/PRIRUCKA_pre_skol_knih

CLARK, C., 2010. *Linking school libraries and literacy: Young people's reading habits and attitudes to their school library, and an exploration of the relationship between school library use and school attainment* [online]. Londýn: National Literacy Trust. [vid. 12. 2. 2019]. Dostupné z: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED513438.pdf>

ČERNÁ, Z., ČERNÝ, M., 2011. Informační výchova jako reflexe informační společnosti. In: *Metodický portál RVP: Metodický portál inspirace a zkušenosti učitelů* [online]. 7. 12. 2011 [vid. 27. 5. 2019]. ISSN 1802-4785. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/k/g/14381/INFORMACNI-VYCHOVA-JAKO-REFLEXE-INFORMACNI-SPOLECNOSTI.html/>

ČERNÁ, Z., ČERNÝ, M., 2012. Role školních knihoven v informační výchově. In: *Metodický portál RVP: Metodický portál inspirace a zkušenosti učitelů* [online]. 11. 4. 2012 [vid. 28. 5. 2019]. ISSN 1802-4785. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/k/g/14819/role-skolnich-knihoven-v-informacni-vychove.html/>

ČERNÝ, M., 2012. K možnostem školních knihoven. In: *Inflow: Information journal* [online]. 5. 2. 2012 [vid. 28. 5. 2019]. ISSN 1802-9736. Dostupné z: <http://www.inflow.cz/k-moznostem-skolnich-knihoven>

ČUMPLOVÁ, L., 2007. Školní knihovny dnes, a jak na to?. In: *Knihovny současnosti 2007: Sborník z 15. konference, konané ve dnech 11. - 13. září 2007 v Seči u Chrudimi* [online]. Brno: Sdružení knihoven ČR. [vid 17. 3. 2019]. ISBN 978-80-86249-41-7. Dostupné z: <http://sdruk.mlp.cz/data/xinha/sdruk/2007-2-252.pdf>

ČUMPLOVÁ, L., 2008a. Školní knihovny v České republice. *Knihovna* [online], roč. 19, č. 2 [vid. 6. 1. 2019]. ISSN 18013252. Dostupné z: <http://oldknihovna.nkp.cz/knihovna82/82096.htm>

ČUMPLOVÁ, L., 2008b. Současnost a budoucnost školních knihoven v České republice. *Čtenář* [online], roč. 60, č. 03 [vid. 12. 1. 2019]. ISSN 1805-4064. Dostupné z: <https://svkkl.cz/ctenar/clanek/2484>

ČUMPLOVÁ, L., 2010. Legislativa pro školní knihovny na základních a středních školách. *Čtenář* [online], roč. 62, č. 10 [vid. 11. 4. 2018]. ISSN 1805-4064. Dostupné z: <https://ctenar.svkkl.cz/clanky/2010-roc-62/10-2010/legislativa-pro-skolni-knihovny-na-zakladnich-a-strednich-skolach-75-740.htm>

ČUMPLOVÁ, L., NEJEZCHLEBOVÁ, J., ŠVASTOVÁ, Z., 2008. *Příručka pro školní knihovny jako studijní a informační centra na základních a středních školách.* [online]. Praha: Ústav pro informace a vzdělávání. [vid. 28. 2. 2019]. Dostupné z : http://csk.npmk.cz/sites/csk.npmk.cz/files/soubory/prirucka_pro_skolni_knihovny.pdf

Doporučení MŠMT k činnosti a funkci školní knihovny na základních a středních školách (č.j. 12487/2009-20). In: *Věštník MŠMT ČR* [online]. 2009, č. 10, s. 47-67. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/2009-10-1>

DOW, M. J., LAKIN, J. M., COURT, S. C., 2012. School librarian staffing levels and student achievement as represented in 2006-2009 Kansas annual yearly progress data. *School Library Research* [online], roč. 15, s. 233-247. [vid. 16. 2. 2019]. ISSN: 2165-1019. Dostupné z: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ994364.pdf>

GAVORA, P., 2000. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido. ISBN 80-85931-79-6.

HUGHES, H., BOZORGIAN, H., ALLAN, C., DICINOSKI, M., 2013. *School libraries, teacher-librarians and their contribution to student literacy development in Gold Coast schools: Research report* [online]. Brisbane, Austrálie: School Library Association of Queensland & Queensland University of Technology. [vid. 13. 2. 2019]. Dostupné z: <http://eprints.qut.edu.au/60260/38/60260b.pdf>

INTERNATIONAL ASSOCIATION OF SCHOOL LIBRARIANSHIP (IASL), 2012. *What is a school library?: International Guidelines* [online]. [vid. 31. 3. 2019]. Dostupné z: <https://indianschoollibraryassociation.files.wordpress.com/2012/10/sig-research-school-library-august2012.pdf>

INTERNATIONAL FEDERATION OF LIBRARY ASSOCIATIONS AND INSTITUTIONS (IFLA), 2015. *IFLA school library guidelines* [online]. Haag, Nizozemsko: IFLA. [vid. 24. 2. 2019]. Dostupné z: <http://www.ifla.org/files/assets/school-libraries-resource-centers/publications/ifla-school-library-guidelines.pdf>

KLINGER, D. A., LEE, E. A., STEPHENSON, G., DELUCA, C., LUU, K., 2009. *Exemplary School Libraries in Ontario* [online]. Toronto, Kanada: The Ontario Library Association. [vid. 24. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.accessola.org/web/Documents/OLA/Divisions/OSLA/Exemplary-School-Libraries-in-Ontario.pdf>

LAUFKOVÁ, V., 2018. Čtenářská gramotnost z pohledu rámcových a školních vzdělávacích programů. *Gramotnost, pregramotnost a vzdělávání* [online], roč. 2, č. 1 [vid. 26. 5. 2019]. Dostupné z:

http://pages.pedf.cuni.cz/gramotnost/files/2018/11/02_Laufkova.pdf

LANCE, K. C., WELBORN, L., HAMILTON-PENELL, C., 1992. *The impact of school library media centers on academic achievement* [online]. Denver, Colorado: The U.S. Department of Education Office of Educational Research & Improvement Library Programs. [vid. 10. 2. 2019]. Dostupné z: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED353989.pdf>

LANCE, K. C., HAMILTON-PENELL, C., RODNEY, M. J., 2000. *Information empowered: The school librarian as an agent of academic achievement in Alaska schools* [online]. Upravené vydání. Juneau, Aljaška: Alaska State Library. [vid. 10. 2. 2019]. Dostupné z: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED443445.pdf>

LANCE, K. C., RODNEY, M. J., HAMILTON-PENELL, C., 2002. *How School Libraries Improve Outcomes for Children: The New Mexico Study* [online]. Santa Fe, Nové Mexiko: New Mexico State Library. [vid. 10. 2. 2019]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/252571688_How_School_Libraries_Improve_Outcomes_for_Children_The_New_Mexico_Study

LANCE, K. C., RODNEY, M. J., HAMILTON-PENELL, C., 2005. *Powerful libraries make powerful learners: The Illinois study* [online]. Canton, Illinois, USA: Illinois School Library Media Association. [vid. 26. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.aisled.org/pdf/ILStudy2.pdf>

LANCE, K. C., RODNEY, M. J., RUSSELL, B., 2007. *How Students, Teachers, and Principals Benefit from Strong School Libraries: The Indiana Study* [online]. Indianapolis, Indiana, USA: Association for Indiana Media Educators. [vid. 24. 2. 2019]. Dostupné z: <https://c.ymcdn.com/sites/ilfonline.site-ym.com/resource/resmgr/aisle/infinalreportnextsteps.pdf>

LANCE, K. C., HOFSCHE, L., 2012. *Change in School Librarian Staffing Linked with Change in CSAP Reading Performance, 2005 to 2011* [online]. Denver, Colorado: Colorado State Library and University of Denver. [vid. 12. 2. 2019]. Dostupné z: http://www.lrs.org/documents/closer_look/CO4_2012_Closer_Look_Report.pdf

LANCE, K. C., SCHWARZ, B., 2012. *How Pennsylvania school libraries pay off: Investments in student achievement and academic standards* [online]. Pensylvánie: PA School Library Project. [vid. 12. 2. 2019]. Dostupné z: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED543418.pdf>

LANCE, K. C., SCHWARZ, B., RODNEY, M. J., 2014. *How libraries transform schools by contributing to student success: Evidence linking South Carolina school libraries and PASS & HSAP results* [online]. Jižní Karolína: South Carolina Association of School Librarians. [vid. 10. 2. 2019]. Dostupné z: <http://www.scasl.net/assets/phase%20i.pdf>

Manifest IFLA a UNESCO o školních knihovnách [online]. 1999. [vid. 3. 4. 2019]. Dostupné z: <https://www.ifla.org/files/assets/school-libraries-resource-centers/publications/school-library-manifesto-cs.pdf>

NÁRODNÍ KNIHOVNA ČESKÉ REPUBLIKY, 2017. *Standard pro dobrý knihovní fond* [online]. Praha: Národní knihovna ČR. [vid. 8. 3. 2019]. Dostupné z <https://ipk.nkp.cz/docs/standard-pro-dobry-knihovni-fond>

NÁRODNÍ PEDAGOGICKÉ MUZEUM A KNIHOVNA J. A. KOMENSKÉHO, 2019. Funkce školní knihovny jako studijního a informačního centra. In: *Centrum pro školní knihovny* [online]. [vid. 24. 4. 2019]. Dostupné z: <http://csk.npmk.cz/budovani-skolni-knihovny/funkce-skolni-knihovny>

NÁRODNÍ PEDAGOGICKÉ MUZEUM A KNIHOVNA J. A. KOMENSKÉHO, 2019. Budování školní knihovny. In: *Centrum pro školní knihovny* [online]. [vid. 8. 5. 2019]. Dostupné z: <http://csk.npmk.cz/budovani-skolni-knihovny>

Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha. [online]. Praha: MŠMT, 2001. [vid. 5. 5. 2019]. ISBN 80-211-0372-8. Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/nuv/strategicke/Bila_kniha_2001.pdf

OFFICE FOR STANDARDS IN EDUCATION, CHILDREN'S SERVICES AND SKILLS (OFSTED), 2006. *Good school libraries: making a difference to learning* [online]. Velká Británie: Office for Standards of Education. [vid. 24. 2. 2019]. Dostupné z: [http://dera.ioe.ac.uk/5792/1/Good%20school%20libraries%20making%20a%20difference%20to%20learning%20\(PDF%20format\).pdf](http://dera.ioe.ac.uk/5792/1/Good%20school%20libraries%20making%20a%20difference%20to%20learning%20(PDF%20format).pdf)

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. [online]. Praha: MŠMT, 2017. [vid. 28. 4. 2019]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/RVP_ZV_2017.pdf

SCHOLASTIC, 2008. *School libraries work!* [online]. Danbury, Connecticut, USA: Scholastic Library Publishing. [vid. 8. 3. 2019]. Dostupné z: http://www.scholastic.com/content/collateral_resources/pdf/s/sl3_2008.pdf

SCHOOL LIBRARY ASSOCIATION, 2015a. *Primary School Library Charter* [online]. Swindon, Velká Británie: School Library Association. [vid. 1. 4. 2019]. Dostupné z: <https://www.sla.org.uk/dwl.php?doc=primary-charter-2015.pdf>

SCHOOL LIBRARY ASSOCIATION, 2015b. *SLA Standards for Secondary School Libraries* [online]. Swindon, Velká Británie: School Library Association. [vid. 1. 4. 2019]. Dostupné z: <https://www.sla.org.uk/dwl.php?doc=sla-secondary-standards-2015.pdf>

SKUTIL, M. a kol., 2011. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty a učitelství.* Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-778-7.

SLOVENSKÁ PEDAGOGICKÁ KNIŽNICA, 2004. *Model školskej knižnice* [online]. Bratislava: Slovenská Pedagogická Knižnica. [vid. 31. 3. 2019]. Dostupné z: http://www.spgk.sk/swift_data/source/docky/model.rtf

Směrnice IFLA a UNESCO pro školní knihovny [online]. Praha, 2003. [vid. 8. 3. 2019]. ISBN 80-7051-152-4. Dostupné z www.nkp.cz/o_knihovnach/konsorcia/skip/IFLAsmSk.rtf

SPREADBURY, H., SPILLER, D., 1999. *Survey of secondary school library users* [online]. Loughborough, VB: Library and Information Statistics Unit (LISU). [vid. 13. 4. 2019]. Dostupné z: <https://www.lboro.ac.uk/microsites/infosci/lisu/downloads/OP21.pdf>

STREATFIELD, D., SHAPER, S., RAE-SCOTT, S., 2010. *School libraries in the UK: A worthwhile past, a difficult present – and a transformed future? Main report of the UK National Survey* [online]. Londýn: CILIP, The library and information association. [vid. 24. 2. 2019]. Dostupné z: <https://archive.cilip.org.uk/sites/default/files/media/document/2018-06/slgsurvey-full-school-libraries-report-2010.pdf>

SVAZ KNIHOVNÍKŮ A INFORMAČNÍCH PRACOVNÍKŮ ČESKÉ REPUBLIKY, 2019. Cíle klubu školních knihoven. In: *Klub školních knihoven* [online]. [vid. 8. 5. 2019]. Dostupné z: <https://www.skipcr.cz/odborne-organy/klub-skolnich-knihoven/cile-klubu-skolnich-knihoven>

TERAVAINEN, A., CLARK, Ch., 2017. *School libraries: A literature review of current provision and evidence of impact* [online]. Londýn: The National Literacy Trust. [vid. 17. 2. 2019]. Dostupné z: https://literacytrust.org.uk/documents/210/2017_06_30_free_research_-_school_library_review_XxR5qcv.pdf

TODD, R. J., GORDON, C. A., LU, Y., 2010. *Report of findings and recommendations of the New Jersey school library survey. Phase I: One common goal: Student learning* [online]. Rutgers, New Jersey: New Jersey Association of School Librarians (NJASL). [vid. 16. 2. 2019]. Dostupné z: http://www.njasl.info/wp-content/NJ_study/2010_Phase1Report.pdf

VÝZKUMNÝ ÚSTAV PEDAGOGICKÝ, 2010. *Gramotnosti ve vzdělávání: Příručka pro učitele* [online]. Praha: VÚP. [vid. 28. 5. 2019]. ISBN 978-80-87000-41-0. Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/Publikace/vup/Gramotnosti_ve_vzdelavani11.pdf

VÝZKUMNÝ ÚSTAV PEDAGOGICKÝ, 2011. *Gramotnosti ve vzdělávání: Soubor studií* [online]. Praha: VÚP. [vid. 26. 5. 2019]. ISBN 978-80-87000-74-8. Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/Publikace/vup/Gramotnosti_ve_vzdelavani_soubor_studii1.pdf

WILLIAMS, D., WAVELL, C., MORRISON, K., 2013. *Impact of school libraries on learning: Critical review of published evidence to inform the Scottish education community* [online]. Aberdeen, Skotsko: Robert Gordon University. [vid. 17. 2. 2019]. Dostupné z: <https://scottishlibraries.org/media/1211/impact-of-school-libraries-on-learning-2013.pdf>

Zákony a vyhlášky

Vyhláška č. 108/2005 Sb., o školských výchovných a ubytovacích zařízeních a školských účelových zařízeních. In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. 2005, částka 34 [vid. 11. 4. 2018]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-108>

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. 2004, částka 190 [vid. 11. 4. 2018]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>

Seznam příloh

Příloha č. 1: Otázky do polostrukturovaného rozhovoru s řediteli

Příloha č. 2: Otázky do polostrukturovaného rozhovoru se školními knihovníky

Příloha č. 3: Dotazník pro učitele

Příloha č. 4: Dotazník pro žáky

Příloha č. 1: Otázky do polostrukturovaného rozhovoru s řediteli

1. V čem vidíte význam školní knihovny?
2. Je podle Vás důležité ji mít? Proč?
3. Jakou funkci plní ve Vaší škole?
4. Jak slouží ve výuce?
5. Myslíte si, že ji Vaši učitelé považují za důležitou? Používají ji? Jak?
6. Kdo v ní pracuje? Jakou má/mají kvalifikaci/úvazek?
7. Jak spolupracujete s knihovníkem?
8. K čemu směřují peníze z rozpočtu na knihovnu?
9. Myslíte si, že školní knihovna ovlivňuje výsledky/informační/čtenářskou gramotnost? Jak?
10. Má školní knihovna svůj program? Je součástí ŠVP? Kdo ho sestavil?

Příloha č. 2: Otázky do polostrukturovaného rozhovoru se školními knihovníky

- 1) Jak vypadá Váš typický pracovní den?
- 2) Máte ve škole ještě jiný uvázek?
- 3) Jak obtížné je skloubit práci školního knihovníka a učitele? (Pokud je zároveň učitelem)
- 4) Jak dlouho vykonáváte tuto funkci?
- 5) Jakou pro ni máte kvalifikaci?
- 6) Co je Vaším cílem v knihovně?

- 7) Jakou funkci má Vaše knihovna?
- 8) Jaké služby jsou zde nabízeny?
- 9) Pro koho je knihovna určena?
- 10) Kdy je otevřena?
- 11) Jakou má sbírku? (tištěné i elektronické zdroje, periodika, stáří)
- 12) Máte možnost doplňovat fond?
- 13) Jak je technicky zajištěna?
- 14) Je zde prostor pro učení?
- 15) Kolik zaměstnanců zde pracuje? Chybí Vám kolega? Služby dětí?
- 16) Kolik se v průměru půjčí knih denně?
- 17) Co, kromě knih, si žák může vypůjčit domů?
- 18) Máte automatizovaný knihovní systém? Proč?
- 19) Máte internetové stránky/facebookovou skupinu?
- 20) Spolupracujete s veřejnou knihovnou?

- 21) Zúčastňujete se vyučování? Připravujete materiály do hodin pro učitele?
- 22) Je knihovna navštěvovaná třídami s učiteli? Jak často?
- 23) Pomáháte po požádání žákům při zpracovávání referátů/úkolů?
- 24) Jaký program/akce jsou zde nabízeny?
- 25) Jsou žáci a učitelé informováni o knižních novinkách/akcích? Jak?

- 26) Myslíte si, že školní knihovna ovlivňuje výsledky/informační/čtenářskou gramotnost?
- 27) Snažíte se rozvíjet čtenářskou a informační gramotnost? Jakým způsobem?
- 28) Snažíte se motivovat žáky ke čtení? Jak?
- 29) Jaký má podle Vás školní knihovna smysl/význam?

Příloha č. 3: Dotazník pro učitele

Školní knihovny v Jablonci nad Nisou

Dobrý den,
věnujte prosím několik minut svého času na vyplnění dotazníku.

*Povinné pole

1. Škola *

2. Jaký předmět vyučujete? *

3. Je podle Vás důležité mít školní knihovnu? *

Označte jen jednu elipsu.

Ano

Ne

4. Proč? *

5. Jak často ji využíváte? *

Označte jen jednu elipsu.

Denně

Jednou týdně

Jednou za dva týdny

Jednou měsíčně

Méně často

6. K jakým účelům?

7. Navštěvujete školní knihovnu společně se třídou během vyučovacích hodin? *

Označte jen jednu elipsu.

- Jednou týdně
- Jednou za 2 týdny
- Jednou měsíčně
- Jednou za čtvrtletí
- Jednou za pololetí
- Méně často
- Nikdy
- Jiné: _____

8. Proč? *

9. Spolupracujete se školním knihovníkem? *

Označte jen jednu elipsu.

- Ano
- Ne

10. Jak?

11. Máte zde na výběr knihy pro Vás další rozvoj? *

Označte jen jednu elipsu.

- Ano
- Ne
- Nevím

12. Je výběr literatury pro žáky Vašeho předmětu dostačující? *

Označte jen jednu elipsu.

- Ano
- Ne
- Nevím

13. Co byste si přál/a, aby Vám školní knihovna nabízela? *

14. Jak by ji šlo vylepšit? *

Příloha č. 4: Dotazník pro žáky

Školní knihovny v Jablonci nad Nisou

Dobrý den,
věnujte prosím několik minut svého času na vyplnění dotazníku.

***Povinné pole**

1. Název školy *

2. Ročník *

Označte jen jednu elipsu.

6.
 7.
 8.
 9.

3. Pohlaví *

Označte jen jednu elipsu.

- Chlapec
 Dívka

4. Navštěvuješ školní knihovnu? *

Označte jen jednu elipsu.

- Ano
 Ne

5. Kdy ji navštěvuješ?

Označte jen jednu elipsu na každém řádku.

	Denně	Jednou týdně	Jednou za 2 týdny	Jednou měsíčně	Méně často
Před školou	☐	☐	☐	☐	☐
Během přestávek a hodin volna	☐	☐	☐	☐	☐
Se třídou během výuky	☐	☐	☐	☐	☐
Po škole	☐	☐	☐	☐	☐

6. Pokud ji nenavštěvuješ, uveď proč:

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- Mám vlastní knihy
- Knihy si půjčuji jinde
- Čtení mě nebaví
- Nemám na to čas
- V knihovně se nevyznám
- Nevím, co si půjčit
- Jiné: _____

7. Proč ji využíváš? *

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- Chodím tam na internet
- Půjčuji si knihy a časopisy
- Čtu si knihy a časopisy
- Dělán tu domácí úkoly
- Připravuji si tu prezentace/referáty
- Je tam klid
- Abych se nenudil
- Nechodím tam
- Jiné: _____

8. Využíváš knihovnu, když zpracováváš domácí úkol/referát? *

*Pokud odpovíš "nikdy", napiš do políčka "jiné" proč tomu tak je
Zaškrtněte všechny platné možnosti.*

- Vždy
- Většinou
- Někdy
- Ne moc často
- Nikdy
- Jiné: _____

9. Nabízí ti školní knihovna zajímavý program? (např. čtenářský kroužek, Noc s Andersenem, autorské čtení) *

Označte jen jednu elipsu.

- Ano
- Ne
- Nevím

10. Jaký?

11. **Využíváš ho?**

Označte jen jednu elipsu.

- Ano
 Ne

12. **Navštěvuješ i jiné knihovny? ***

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- Městská knihovna Jablonec nad Nisou
 Krajská vědecká knihovna Liberec
 Ne
 Jiné: _____

13. **Proč? ***

14. **Chceš, aby školní knihovna byla déle otevřená? ***

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- Před školou
 Během dne (přestávky, hodiny volna)
 Po škole
 O víkendu
 Jsem spokojen/a s otevírací dobou

15. **Co by mohla školní knihovna udělat, abys ji navštěvoval/a častěji? ***

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- Více počítačů
 Rychlejší internet
 Vylepšit vzhled
 Více místa na sezení
 Lepší reklama (plakáty, facebook)
 Více pomoci od knihovníka/knihovnice
 Delší otevírací doba
 Nic bych neměnil
 Jiné: _____

16. **Učí tě zde, jak vyhledávat a pracovat s informacemi? ***

Označte jen jednu elipsu.

- Ano, máme pravidelné vyučovací hodiny
 Ne, pouze když se zeptáš knihovníka/knihovnice
 Nevím
 Jiné: _____

17. Nabízí ti knihovník svou pomoc? *

Označte jen jednu elipsu.

- Vždy
- Většinou
- Někdy
- Ne moc často
- Nikdy

18. Jaký druh pomoci většinou potřebuješ? *

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- Hledání knih/časopisů v policích
- Doporučení knih/časopisů
- Používání katalogu
- Práce na referátu/prezentaci
- Pomoc nepotřebuji
- Jiné: _____

19. Navštěvuje tvá třída školní knihovnu během vyučovacích hodin? *

Označte jen jednu elipsu.

- Ano
- Ne

20. Během kterých předmětů?

21. Co si myslíš, že se tam naučíte?

22. Jak bys popsal/a školní knihovnu? *

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- Velmi důležité místo, které mi pomáhá zvládat školu
- Místo, ze kterého se snažím co nejrychleji dostat
- Klidné místo, kde se mohu koncentrovat na práci
- Místo, kde mohu relaxovat a číst
- Místo, kde se mohu scházet s přáteli
- Hlučné místo
- Jiné: _____

23. Co bys chtěl vylepšit na školní knihovně? *

24. Co se ti zde líbí? *

25. Co se ti zde nelíbí? *
